ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 66(5248)
Чацвер, 14 чэрвеня 2001 года

Кошт у розніцу — 51 руб.

Пра што б хацелася сказаць на II з'ездзе настаўнікаў Рэспублікі Беларусь

"Не віні дарогу — віні каня"

Шчыра кажучы, размову па такой тэме я зусім не збіраўся заводзіць на старонках "Настаўніцкай газеты", але да гэтага прымусіла мяне наступная акалічнасць. Неяк зайшоў у кніжную краму па вуліцы Куйбышава і, як гавораць, па старой настаўніцкай звычцы стаў разглядаць дапаможнікі для настаўнікаў і вучняў. І, на жаль, выявіў вельмі цікавую "штуковіну". Дапаможнікі па рускай мове і літаратуры, замежных мовах, матэматыцы... размешчаны ў цэнтры магазіна, на самым відным для пакупнікоў месцы. А вось дапаможнікі па роднай мове прыйшлося шукаць... Пасля некаторых блуканняў па магазіне знайшоў іх у правым кутку, куды прайсці можна толькі па вузкім праходзе.

Стаў прыглядацца да прадаўцоў-жанчын. Сярод якіх не выявіў ні ўзбечак, ні малдаванак, ні таджычак... Словам, усе прадаўцы мясцовага паходжання. На пытанне "Чаму кнігі па роднай мове знаходзяцца на "камчатцы"? пачуў: "А навошта іх размяшчаць у цэнтры, калі пакупнікоў мізэрная колькасць". А можа таму і мала пакупнікоў, што стэнды з кнігамі размешчаны, выбачайце, на задворках? У любым выпадку такі падыход выклікае здзіўленне і дакор.

Гэта, вядома, дробязь. Але, на жаль, яна не адзінкавая. Ёсць, зразумела, факты і больш маштабныя. Зазірнуўшы ў мінулае, прывядзем некаторыя прыклады.

У 1953 годзе, калі я паступаў на фізіка-матэматычны факультэт настаўніцкага інстытута (былі такія ў той час), дык на ўступных экзаменах абітурыенты пісалі сачыненне па рускай мове і дыктоўку па беларускай мове, гэта значыць у той час абедзве мовы на тэрыторыі рэспублікі былі раўнапраўнымі, раўнацэннымі, хаця фактычна дзяржаўнай мовай была руская.

У тым жа годзе ў СССР прыйшоў да ўлады М.С.Хрушчоў. І менавіта ў гады кіравання Мікіты Сяргеевіча была прычынена вялікая шкода беларускай мове. Была праведзена рэформа школьнай адукацыі, у выніку якой бацькам далі права выбіраць мову навучання. Пры абмеркаванні ў сродках масавай інфармацыі ўсе былі "за" (не выключаю, што некаторыя "супраць" проста выкідваліся рэдакцыямі на сметнік). Тады была мода на "аднагалоснасць". І тым не менш абсалютная большасць беларускіх бацькоў выбрала мову навучання для сваіх дзяцей — рускую. Так была загублена на карані нацыянальная школа, беларуская мова. Напрыклад, у Бабруйску пасля гэтай "рэформы" закрылі апошнія школы з беларускай мовай навучання па прычыне... адсутнасці жадаючых вучыцца на нацыянальнай мове.

А потым мы сталі шумець і абвінавачваць ва ўсіх смяротных грахах партакратаў і тых, хто з імі. Але ж мову навучання выбралі бацькі! У Грузіі і пры Хрушчове навучанне ў школах вялося на роднай мове, ва Узбекістане таксама... А ў нас іншы раз даходзіла да абсурду. Вось, скажам, у сярэдняй школе № 27 Бабруйска ў адным з класаў урокі беларускай мовы наведваў адзіны вучань — сын тагачаснага першага сакратара гаркама КПСС Варывончыка. І нават у некаторых школах беларускую літаратуру выкладалі на рускай мове.

Дарэчы, для апраўдання вось такіх дзеянняў заўсёды знаходзіліся матывы. Былі, маўляў, для гэтага аб'ектыўныя прычыны. Вось адна з іх: выкладанне ў тэхнікумах і ВНУ вялося практычна на рускай мове. Часам выдатнае веданне роднай мовы станавілася непераадольным бар'ерам пры паступленні ў гэтыя навучальныя ўстановы, таму што абітурыент і экзаменатар размаўлялі на розных мовах. А вось і яшчэ адна: злы жарт адыграла і падабенства гэтых дзвюх моў. Але ўсе гэтыя апраўданні можна падвесці пад агульны назоўнік: хто шукае, той заўсёды знойдзе.

У хрушчоўскія часы выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры былі ізгоямі, хадзілі з апушчанымі галовамі. Бо не сакрэт, што вучні іх прадмет і за прадмет не лічылі. Сёння гісторыя паўтараецца. Няхай гэта будзе неяк груба (і, мабыць, дзікавата), але ўсё ж напішу... Думаю, што чытачы мяне зразумеюць і прабачаць за празмерную шчырасць. Каму патрэбна мова, калі без яе ведання можна паступіць у любую ВНУ краіны, у любы тэхнікум? Каму патрэбна мова, калі без яе можна працаваць у любой установе і на любой пасадзе?

А хто ва ўсім гэтым вінаваты? Мы, беларусы, самі і вінаваты. Мы самі дабравольна адмовіліся ад сваёй роднай мовы, а цяпер вось спрабуем спіхнуць усе беды на кагосьці. Славуты дагестанец Расул Гамзатаў пісаў у такіх выпадках: "Не віні дарогу — віні каня".

Закрану крыху іншы бок гэтага пытання. Я ўважліва чытаю "Настаўніцкую газету". Хто ж выступае на старонках гэтай газеты ў абарону роднай мовы? Калі-нікалі літаратары-беларусазнаўцы. А з працуючых настаўнікаў роднай мовы? Будзем лічыць і пальцы на руках загінаць... Марыя Верціхоўская... А хто ж яшчэ? Не магу прыгадаць. Мабыць, падводзіць старэчая памяць. Можна толькі дабавіць пенсіянераў. У чым тады справа? З такім пытаннем я звярнуўся да знаёмага настаўніка. Яго адказ мяне ўразіў. Яны, мабыць, баяцца пісаць. На рускай мове пісаць нязручна, а на беларускай будзе шмат памылак. Будуць у рэдакцыі смяяцца. Хацелася б верыць, што гэта не так.

Затое з якой цікавасцю я чытаю ў "Настаўніцкай газеце" артыкулы Марыі Верціхоўскай. Артыкулы хвалюючыя, шчырыя, выпакутаваныя, ад глыбіні душы, пранізаныя болем пра лёс роднай мовы. Вось і зараз перада мной ляжыць яе выдатны артыкул "Вам — пра Хомку, а вы — пра Яромку" ("НГ", № 136, 23.12.2000 г.), які я прачытаў ужо не адзін раз. Шчыра кажучы, гэта не проста газетны артыкул, а гімн у абарону роднай мовы. Шкада толькі, што школа згубіла ў асобе Марыі Верціхоўскай выдатнага педагога, душэўнага чалавека, знаўцу роднай мовы. І ў той жа час радасна, што адна з ВНУ рэспублікі (шкада, што не магу назваць яе), набыла таленавітага педагога беларускай мовы і літаратуры.

Мабыць, ні адна мова ў свеце не падвяргалася столькім экзэкуцыям, колькі іх дасталося за апошнія 50 гадоў беларускай мове. І, на жаль, часцей за ўсё пры маўклівай згодзе ці нават падтрымцы саміх жа беларусаў. І сёння, на жаль, размова ўжо не ідзе пра тое, каб прэстыжнасць роднай мовы падняць на небывалую вышыню. Сёння размова ідзе аб яе выжыванні.

Асмелюся зрабіць і я некаторыя прапановы. Па-першае, абітурыенты пры паступленні ва ўсе навучальныя ўстановы павінны здаваць экзамен (пісьмовы ці вусны, лепш за ўсё дыктант) на абедзвюх дзяржаўных мовах — рускай і роднай. Выключэнне могуць складаць грамадзяне іншых дзяржаў. Вось тады ў школах родная мова і літаратура стануць важнымі прадметамі, а не ізгоямі. Вось тады і выкладчыкі роднай мовы будуць хадзіць не з панікнёнымі, а з высока паднятымі галовамі. Ці ж ім не балюча, што русазнаўцы зарабляюць у школе і яшчэ падрабляюць на рэпетытарстве. Ім жа застаецца "нуль увагі і фунт зняваг".

Непрыняцце мер у пытаннях роднай мовы не прынясе нашай краіне ні гонару, ні нават павагі з боку дзяржаў цывілізаванага свету.

Я поўнасцю згодзен з ветэранам педагагічнай працы Паўлам Лагуном, які піша ў "Настаўніцкай газеце" ў № 12 за 2001 год: "І прыйдзе той час, калі мы ўсе загаворым на роднай, матчынай мове". Як кажуць, "надзея памірае апошняй".

Яўген ШЫРОКІ.

"Галоўнае — быць патрэбным у гэтым свеце", —

такое жыццёвае крэда першай лэдзі Беларусі

Я не ведаю, ці можна назваць нашу сустрэчу з Г.Р.Лукашэнка выпадковай, але калі па сямейных справах я апынулася ў Шклове (радзіма майго мужа), то не прапусціла магчымасць наведаць мясцовы райвыканкам і сустрэцца з ёй. Каля дзвярэй яе кабінета ўбачыла вялізны натоўп людзей. Калі даведаліся, што я журналіст, прапусцілі без чаргі з наказам: "Толькі пра Радыёнаўну пішыце праўду, - яна народ не крыўдзіць". У невялікім афіцыйным пакоі мяне сустрэла прыемная жанчына. Разгубілася, калі даведалася, што я прадстаўнік прэсы. На пытанне, ці згодна яна пагутарыць са мной, сказала, што баіцца журналістаў, бо па іх віне ёй давялося перажыць шмат непрыемных хвілін: то недарэчныя фатаздымкі, то словы, якія ёй не належаць, надрукуюць. Нават сказанае няправільна перадаюць, выстаўляючы неразумнай і недалёкай правінцыялкай. Але прыняла да ўвагі мой довад, што на словаблудства пакутуюць не толькі асобныя журналісты, і згадзілася стаць маёй суразмоўцай. А інакш і быць не павінна — яшчэ ж Верасаеў сказаў, што вялікі чалавек цікавы не толькі фактамі сваёй біяграфіі, але і дымам плётак, што клубіцца вакол яго.

— Галіна Радыёнаўна, вы лічыце сваё жыццё ўдачлівым?

— Кожны сам каваль свайго шчасця, і зразумела, што на спадачку я нічога не атрымала, хаця мае бацькі зрабілі ўсё, каб я ўпэўнена пайшла па жыцці, а галоўнае, каб, цанічы сябе, не зневажала людзей. Люблю сваю сям'ю. Два мае сыны — гэта сапраўды мая апора і гордасць. Увогуле я ўспрымаю жыццё такім, якое яно ёсць, і нават на перабоі ў здароўі не скарджуся — з прыродай не паспрачаешся. Дарэчы, вельмі не люблю выраз: "Галоўнае — здароўе, а астатняе купім за грошы". Філасофстваваць наконт гэтага не буду — упэўнена, што вы зразумелі, што я хачу гэтым сказаць.

— А крыху пра сябе можна?

— Нарадзілася я ў вёсцы Латыгаль Вілейскага раёна Мінскай вобласці. Бацька — Жалнеровіч Радыён Пятровіч, працаваў у меліярацыі, маці — Алена Фёдараўна — настаўніца. Сястра Тамара — фармацэўт.

У 1969 годзе наша сям'я пераехала ў вёску Мехнік Шклоўскага раёна Магілёўскай вобласці. Там я скончыла 10 класаў і паступіла ў Магілёўскі дзяржаўны педінстытут на гістарычны факультэт.

Пасля заканчэння трох курсаў выйшла замуж за Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнку, які якраз скончыў інстытут на гэтым жа факультэце. Восенню ён пайшоў служыць у рады Савецкай Арміі. Я пасля абароны дыплома два гады працавала ў Александрыйскай сярэдняй школе Шклоўскага раёна.

Калі муж вярнуўся з арміі, мы разам з маленькім сынам Віктарам пераехалі ў Магілёў, дзе здымалі кватэру. Сын вельмі часта хварэў, і ўрачы параілі памяняць горад на сельскую мясцовасць. Прыехалі ў Шклоў, зноў жылі на прыватнай кватэры.

У школу я не магла ўладкавацца — не было месцаў, пайшла працаваць выхавальніцай у дзіцячы сад № 3 Шклова. Там прапрацавала 21 год, спачатку выхавальніцай, потым — загадчыцай. У Шклове ў 1980 годзе ў нас нарадзіўся другі сын — Дзмітрый.

— Дарогу да любога райвыканкама называюць "сцяжынкай расчараванняў". Гэта зразумела — менавіта ў гэтых будынках часта асядаюць "махровыя" бюракраты, якія лішнія пяць хвілін з прасіцелем размаўляць не стануць нават у прыёмныя дні. У вас жа на дзвярах наогул адсутнічае таблічка, калі вы прымаеце хадакоў, і людская чарга да вашага кабінета, як я даведалася, з'ява штодзённая. Паспяваеце ўсіх прыняць, а галоўнае — дапамагчы?

— У дадзены момант я працую галоўным спецыялістам раёна па аздараўленні і санаторна-курортным лячэнні насельніцтва. Да мяне звяртаецца вельмі шмат людзей за дапамогай і не толькі як да спецыяліста па аздараўленні, але і як да жонкі Прэзідэнта.

Мне так хочацца прыйсці на дапамогу да ўсіх. Але, на жаль, гэта не ў маіх сілах. Выслухоўваю я наведвальнікаў, колькі б гэта ні займала часу, і калі не ўдаецца дапамагчы, дык хоць параю, куды і да каго можна звярнуцца. Калі штосьці не атрымліваецца, вельмі перажываю. "Балючае" — кватэрнае пытанне. Я сама ж паблукала па дрэнным жыллі і ўсіх разумею. Хачу заўважыць, што сваімі былымі нягодамі я перад людзьмі не выхваляюся і ад іх зваротаў не адмахваюся. Аднак "выбіць" жыллё я нікому не магу. Праўда, калі выпадкі бываюць недапушчальныя, я, як любы нармальны чалавек, не магу застацца ўбаку і аказваю пасільнае садзейнічанне, хаця, падкрэсліваю, мая дапамога больш чым мізэрная. Сказаць, што парушэнняў пры выдзяленні жылля і яго будаўніцтве няма, я не магу — гэта факт агульнавядомы. Асабіста я лічу, што вінаватых трэба не толькі караць, але ўвогуле звальняць з працы і пазбаўляць іх надалей права займаць кіруючыя пасады.

— На вялікі жаль, часта гэтыя кіраўнікі чалавечых лёсаў упэўнены ў сваёй беспакаранасці і вельмі вольна сябе адчуваюць. Не ўпушчу выпадку зазначыць, што менавіта яны падрываюць аўтарытэт Прэзідэнта ў вачах народа.

— Я не хачу закранаць у нашай з вамі гутарцы кіраўніка рэспублікі, але адно скажу — чыстку сярод работнікаў сваёй вертыкалі ён вядзе пастаянна, і яго абяцанне заўсёды стаяць на абароне правоў чалавека не проста словы: ён шмат у гэтым пытанні робіць і будзе рабіць. Але пра яго дзейнасць меркаваць народу, які не павінен маўчаць аб самаўпраўстве кіраўнікоў.

— Мне зараз зноў прыгадаліся словы аднаго, цяпер ужо, дарэчы, міністэрскага чынушы, што Прэзідэнт не стане разбірацца ў душах людзей — гэта не агуркі... Але няхай сказанае застанецца на яго сумленні, а мяне цікавіць пытанне: дзяцінства, юнацтва і вялікая частка дарослага жыцця ў вас прайшлі на шляху, які вядзе да перамогі камунізму — вы прымаеце змены, што прынесла перабудова?

— Калі вы пра галоснасць, то яна патрэбна. У астатнім — бы-

(Працяг на 2-й стар.)

Выпускныя экзамены

Лепшы тэст на граматнасць

Падчас экзаменаў настаўнікі хвалююцца не менш за сваіх выхаванцаў. Інэсе Леанідаўне Бондар ужо ў пяць гадзін ранку не спалася, думкі перашкаджалі: "Які будзе тэкст? Як на яго адрэагуюць вучні? Як стварыць на экзамене такую атмасферу, каб дзеці змаглі паказаць свае веды?" На экзамене можна чакаць ўсяго. Нехта прыйдзе з галаўным болем, у паловы класа не будзе настрою, ад дваіх можна атрымаць сюрпрыз... А медалісты? Яны ведаюць, ды і настаўнік разумее, што медалісты не маюць права на памылку. Ад адной толькі думкі пра гэта можа здарыцца шмат недарэчнасцяў.

Падрыхтавацца да дыктоўкі па мове за некалькі дзён немагчыма. Дыктоўка — гэта паказчык тваёй граматнасці, таго, чаму ты навучыўся за ўсе гады вывучэння прадмета. Але ёсць вучні, якія так не лічаць. Яны пішуць шпаргалкі, адшукваюць тэксты, якія могуць стаць дыктантамі. У іх ёсць усе(!) зборнікі дыктантаў. І што самае неверагоднае — некаторыя ўгадваюць тэкст будучага дыктанта, які будзе на экзамене. Тады іх ужо выратоўвае не граматнасць, а ўменне без памылак спісваць.

У школе здаваць экзамены прасцей. Тут, як кажуць, і сцены дапамагаюць. Экзаменатар — вядомы табе чалавек, са знаёмымі звычкамі і патрабаваннямі. Ён ніколі не паставіць табе адзнаку на экзамене ніжэй за тую, на якую ён ацэньваў твае веды на занятках. Так заўсёды будзе на вусных экзаменах. А вось на пісьмовых — крышку складаней. Вучань — адзін на адзін са сваёй працай, ні табе падказкі збоку, ні ад настаўніка.

Лягчэй становіцца ад таго, што тэкст чытае Інэса Леанідаўна. Да яе голасу ты ўжо прывык. У дыктоўкі ёсць свае правілы чытання, іх кожны настаўнік павінен прытрымлівацца. У БДУ, дзе ў свой час вучылася І.Л.Бондар, выкладаўся курс "Выразнае чытанне", на якім студэнтаў навучалі дыкцыі, дэкламаванню. Гэтыя навыкі і спатрэбіліся ёй у настаўніцкай дзейнасці. Увогуле настаўнікі падобныя на тэатральных артыстаў, і майстэрства іх у тым, каб стаць зразумелай і любімай для самай рознай публікі.

Сёлета нашы адзінаццацікласнікі пісалі дыктоўку па рускай мове па К.Р. Паустоўскаму "Бяроза". "Для маіх дзяцей — вучняў педагагічнай гімназіі — гэта добры тэкст. У іх была магчымасць прадэманстраваць свае веды. А вось для вучняў з агульнаадукацыйнай школы ён можа падацца цяжкаватым", — зазначыла пасля экзамену І.Л.Бондар. Дыктоўку ў яе пісалі адразу два 11 класы ("А" і "В") — 44 чалавекі. Настаўніку прыйшлося нялёгка. Добра, што на экзамене яму дапамагалі лепшыя філолагі гімназіі — Жанна Дзям'янаўна Садоўская і Святлана Мікалаеўна Мінцарынава.

Стыль К.Р.Паустоўскага мае свае асаблівасці. У яго, як і ў любога таленавітага пісьменніка, ёсць свае любімыя знакі прыпынку. Як у А.М.Горкага — працяжнік, так у Паўстоўскага — двухкроп'е. У "Бярозцы" двухкроп'е сустракалася каля шасці разоў. Таму адзінаццацікласнікам давялося больш падумаць над сінтаксісам. Але ў школе так прынята — супярэчлівыя пытанні разглядаць на карысць вучня.

Былі ў тэксце і свае каварныя словы. З пятага класа настаўнікі-філолагі тлумачаць дзецям, як патрэбна пісаць "как будто". І кожны раз для вучняў адкрыццё, што словы "как будто" пішуцца асобна, а не праз дэфіс. Нечакана пасля дыктоўкі ў адной дзяўчынкі з'явілася пытанне: "А чаму на рускай мове "лимонный" пішацца праз "и", а на англійскай — праз "е". Можа больш правільна будзе праз "е"? Што адказаць? Добра, што дзеці вывучаюць замежную мову. Галоўнае цяпер — правільна пабудаваць працэс навучанню, каб адна мова не перашкаджала вывучэнню другой.

Руская мова — вельмі складаная. Нездарма ў Еўропе чалавека, які ведае рускую мову, лічаць разумным. У рускай мове столькі правілаў, заўваг, выключэнняў! Для многіх вучняў руская мова — сапраўдная бяда. Колькі было непаступленняў у ВНУ (нават добрых вучняў) з-за дрэннай адзнакі па сачыненню ці па дыктоўцы менавіта па рускай мове.

Чаму ж мы так пішам бязграматна? Настаўнікі-філолагі сцвярджаюць, што вучні мала чытаюць. А навошта, гавораць тыя, чытаць Л.Талстога "Вайну і мір", калі можна паглядзець мастацкую стужку па гэтаму раману. Яны лічаць, што гэтыя два віды мастацтва ўзаемазамяняльныя. Але ёсць і такія вучні, якія шмат чытаюць, ведаюць усе правілы з прыкладамі і — пішуць з граматычнымі памылкамі. Настаўнікам часта даводзіцца чуць ад бацькоў сваіх вучняў, што іх сын (дачка) пішуць таксама, як і іх бацька (маці), бязграматна і почырк нават перанялі. Апошнім часам мы ўсё часцей гаворым аб прыроджанай граматнасці. Таму можа нам лепш пытанне наконт граматнасці паставіць перад нашымі вучонымі -генетыкамі. А пакуль яны не адкажуць на яго, у нас ёсць адзіны паратунак — шмат і ўважліва чытаць (добрую мастацкую літаратуру) і трэніравацца на шматлікіх практыкаваннях.

А можа і не патрэбна нам быць такімі ўжо бездакорна граматнымі? Мы перайшлі ў век камп'ютэрызацыі. Набраў тэкст на камп'ютэры, уключыў праграму "Рэдактар" — і машына выправіць усе твае граматычныя і сінтаксічныя памылкі, паспрабуе нават падкарэкціраваць стыль. Камп'ютэр можа шмат чаго, але вось скласці прыгожы тэкст яму не па сілах. Машына не можа "нарадзіць" свайго Пушкіна, Гогаля, Пастэрнака. Час павінен падказаць, як мы павінны вучыць сваіх дзяцей мове, на чым зрабіць акцэнты.

Вяртаючыся да дыктоўкі па рускай мове ў 11 класах ("А" і "В") Мінскай педагагічнай гімназіі № 3, скажу, што вучні напісалі яе добра. Таму будзем спадзявацца, што ў школу прыйдуць граматныя настаўнікі.

Святлана КІРСАНАВА.

Фота Юрыя БОНДАРАВА.

У школы на ўскраіне — асаблівая місія

Нядаўна ў мінскай сярэдняй школе № 185 з мастацкім ухілам адбыўся пленэр. Дзіцячыя работы, якія можна было там бачыць, уражвалі сваёй разнастайнасцю і фантазіяй. А між тым усё ў гэтай школе толькі пачынаецца...

Размешчаная на сталічнай ускраіне ў мікрараёне "Кунцаўшчына", яна спаўна паспела зведаць усю "прывабнасць" свайго ўскраіннага становішча. Мікрараёны ж у вялікіх гарадах забудоўваюць так, што пра дзяцей, як быццам, не дужа і дбаюць. Тое, што гэтак патрэбна ім — палацы, спартыўныя збудаванні, кінатэатры, выставы, паркі — усё застаецца ў цэнтры. А на ўскраінах — шэрыя "каробкі", застаўленыя машынамі двары... І вуліца!

Перад школай стаяла задача адцягнуць увагу дзяцей ад вуліцы, заняць іх вольны час чымсьці карысным. І калі тры гады таму прыйшоў новы дырэктар Канстанцін Уладзіміравіч Лаўрыновіч, вырашылі: быць школе з мастацкім ухілам. І напрамак выбралі — народная творчасць.

Сёння, калі ўваходзіш у мастацкі корпус школы, зазіраеш у акуратныя майстэрні, разглядваеш прыгожыя дзіцячыя тварэнні, — здаецца, што гэты трохгадовы шлях быў нескладаным. Надумалі — здзейснілі. Толькі потым становіцца ясна, што гэты працэс — здзяйсненне! — тут пастаянны. А лёгкасць і натуральнасць, з якой абсталяваны кабінеты і майстэрні, — вынік апантанай працы многіх людзей.

Была будоўля — самі паклалі чатыры сцяны з цагельнай кладкай, тынкоўкай і аклейкай шпалерамі. А колькі гадзін, дзён ці тыдняў было аддадзена дызайнерскім работам, каб напоўніць мастацкі корпус творчай атмасферай, — нагогул не злічыць. Але цяпер ужо пабытавыя праблемы адышлі на другі план, і можна больш надаваць увагі творчасці.

Дзеці ў школе займаюцца керамікай, макрамэ, саломкай, мазаікай, ткацтвам, роспісам па шкле... Ёсць тут свой лялечны тэатр, дзе ўсе лялькі зроблены дзіцячымі рукамі. А з наступнага года плануецца ўвесці пляценне з лазы і бяросты.

Безумоўна, за кожным відам мастацкай творчасці стаіць асоба педагога, яго талент ствараць і талент вучыць. У 185-ю школу прыйшлі працаваць вельмі заслужаныя ў галіне дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва людзі — у асноўным выпускнікі Мінскага тэатральна-мастацкага інстытута (цяпер Акадэмія мастацтваў) і мастацка-графічнага факультэта Віцебскага універсітэта. Прозвішчы многіх з іх — Валянціны Іваньковай, Вольгі Грыдзінай, Наталлі Сухаверхавай, Даны Астраух, Галіны Левінай — добра вядомыя ў краіне. Гэта прафесійныя, вельмі вопытныя мастакі, якія прыйшлі ў школу, каб перадаць сваё майстэрства іншым.

— Зараз бацькі імкнуцца аддаць дзяцей у школы з паглыбленым вывучэннем англійскай мовы, — гаворыць намеснік дырэктара па мастацкім выхаванні сярэдняй школы № 185 Таццяна Гаўрылаўна Мазепіна. — Але англійскую мову пры жаданні і неабходнасці можна вывучыць за паўгода. Калі ж у чалавека не закладзена культура — гэта так хутка не паправіш. Густ, такт, манеры, культуру трэба развіваць з дзяцінства.

Перад школай на ўскраіне стаіць асаблівая задача. І каб не нараджала шэрасць наваколля шэрасці ў дзіцячых душах і думках, школа № 185 і стала такой — творчай і не сумнай.

Сёлета ў гарадскіх і раённых конкурсах Рэспубліканскага фестывалю народнай творчасці "Сузор'е" вучні 185-й сярэдняй школы з мастацкім ухілам сталі лаўрэатамі ва ўсіх сваіх намінацыях.

З першых дзён навучання ў гэтай школе дзеці вучацца разумець і ствараць прыгожае. Выяўленчае мастацтва вельмі шматграннае з пункту гледжання развіцця чалавека. Сёння дзеці натхнёна працуюць над вырабам габеленаў і дыванкоў. А праз гады яны, напэўна, гэтак жа — творча, з душой — будуць будаваць цудоўныя дамы, утульныя школы. І чысты свет вакол сябе.

Галіна СІДАРОВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: Алена Сяргееўна Бронская вучыць дзяцей незвычайнай тэхніцы мазаікі з рознакаляровай яечнай шкарлупіны.

Фота Юрыя БОНДАРАВА.

"Галоўнае – быць патрэбным у гэтым свеце", – такое жыццёвае крэда першай лэдзі Беларусі

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

таніна, і ўсё часцей успамінаюцца старыя добрыя часы.

— Ведаеце, ёсць такая дзіцячая кніга "Прыгоды ў Белавежскай пушчы". Вядома, з палітыкай яна не пераклікаецца і напісана задоўга да вядомых падзей, але ёсць там выраз, які сугучны з адменай сацыялізму: "Пад'ём! Будзем засвойваць новую эпоху". Назву гэтай эпохі толькі што далі вы — блытаніна. Але прытрымліваючыся запэўнівання, што жадаючы адрасціць бараду спачатку здаецца няголеным, чакаю ветру перамен у лепшы бок.

— Я таксама перакананa, што гэтая палітычна непісьменная памылка неўзабаве будзе выпраўлена.

— Паэт пісаў: "Люблю парламент я, люблю я прения, но не люблю я преть до одурения". Упэўнена, што вам прапаноўвалі вылучыць сваю кандыдатуру не толькі па дыстрыкту, дзе вы жывяце, але і іншыя акругі былі ў вас зацікаўлены. А як вы самі ставіцеся да дэпутацтва?

— Што да мяне — абыякава. Я часам з работы прыходжу настолькі маральна абяссіленай, што ўжо нічым не магу заняцца нават дома.

— Гледзячы на маладое пакаленне, многія ўжо гавораць, што ў нас няма будучыні. Калі мамы і таты сённяшніх падлеткаў жылі, магчыма, у адноснай, але стабільнасці, то апошнія сёння нават не на ростанях.

— Я згодна з вамі. Сёння як пра звычайнае гавораць пра злачыннасць, наркаманію, алкагалізм і дадаюць сюды слова "дзіцячая". Няўжо клопат пра маладое пакаленне адышоў на задні план? Я не гавару, што ў нас у раёне гэтых з'яў няма. Дакацілася хваля і сюды, і таму ўвагі падлеткам мы надаём шмат. Стараемся, каб дзеці заўсёды былі пад прыглядам дарослых. З бацькамі праводзім гутаркі. Робім усё, каб для школьнікаў падчас канікулаў арганізаваць экскурсіі. Вядома ж, сёння такія паездкі дорага каштуюць і частымі іх, як раней, не зробіш, але яны ёсць. Школы не толькі рамантуем, але і па магчымасці будуем новыя. І вельмі вялікі акцэнт апошнім часам мы сталі рабіць на гуртки па інтарэсах, якія павінны весці здольныя людзі, якія разумеюць дзіцячую псіхалогію.

— Вы маеце на ўвазе альтруістаў?

— Праца гэтая павінна аплачвацца і не мізэрнымі падачкамі. А альтруізм жа кіраўніка будзе заключацца ў тым, колькі часу ён палічыць патрэбным праводзіць са сваімі паслядоўцамі. Тут галоўнае "загрузіць" час дзяцей, каб на гультайства ў іх ні хвіліны не было. Міліцыя таксама ў гэтым пытанні не павінна здымаць з сябе адказнасці — сваімі паводзінамі прадстаўнікі органаў павінны быць прыкладам для пераймання маладому пакаленню.

— Спадзяюся, вы не будзеце адмаўляць — пры гэтай рабоце абавязкова трэба ўлічваць, што інтарэсы сучаснай моладзі вельмі розняцца ад мінулага часу, і кіраўніка не будуць крытыкаваць, калі ён з малалеткамі нараўне размаўляе. У мяне быў выпадак, калі арганізатара такога клуба абвінавацілі ў разбэшчванні моладзі. А таму, што дзяўчынка выканала ролю Паўлінкі ў п'есе Янкі Купалы "Паўлінка". Удумайцеся ў сказанае: "Нейкае горкае дзіця Паўлінку сыграла! Жах, чаму дзяцей вучыць! Ды за гэта судзіць трэба!" Маленькай актрысе ў той час было шаснаццаць гадоў. А з гэтым творам знаёмяцца ў школе і вучняў водзяць на прагляд гэтага спектакля ў тэатр.

— Я не буду каменціраваць абуральную недалёкасць крытыканаў — а самі яны што зрабілі, каб сённяшняя моладзь у будучыню верыла?.. Той час, у які выхоўвалася я, рэзка адрозніваецца ад сённяшняга. Хаця ён і больш цывілізаваны за мінулы, — мы не ведалі тады камп'ютэраў, відыкаў, іншамарак, аднак дабрыні, добразычлівасці, мэтанакіраванасці ў нас было больш. Я выхавана на ідэях Леніна і непаўнацэннасці ад гэтага не адчуваю. Мая маці — педагог, але яна ніколі не насаджвала свае погляды вучням. Яна ўмела іх выслухаць і нярэдка пагаджалася менавіта з іх довадамі. Калі ж памылковасць выказванняў была відавочнай, мама тлумачыла гэта спрачальніку і рабіла гэта так тактоўна, што ён не станавіўся пасмешышчам у класе. Будучы завучам школы, яна заўсёды дапамагала маладым спецыялістам. Пры гэтым яна старалася, каб настаўнік не пераймаў яе манеры, а шукаў свае шляхі выкладання. Крытыкаваць чужую працу могуць толькі абмежаваныя людзі, дарэчы, такія дзеячы адмаўляюць і "старую школу", ад вопыту якой адмаўляцца нельга.

— Ужо калі вы ўспомнілі Леніна, то я нагадаю, што ён таксама не заклікаў усё разбураць. Дадзенае ім агульнавядомае вызначэнне камунізму гучыць на самай справе так: "...электрыфікацыя плюс пруская арганізацыя трэстаў, плюс амерыканская сістэма адукацыі"... Знайшоўся "разумнік" і сказіў сэнс разумнага наказу... дарэчы, калі мы закранулі той час, як вы ставіцеся да адраджэння рэлігіі, ганенне на якую пачалося пры Савецкай уладзе?

— Станоўча. Людзі ніколі не забывалі Бога і нават работнікі партапаратаў паціху хрысцілі сваіх дзяцей. Ніколі не было тайнай, што старыя людзі захоўвалі пасты, а царкоўныя святы адзначаліся ўсімі: Вялікдзень, Масленіца, Вадохрышча — ніякія забароны не дзейнічалі. У той перыяд таксама былі дзеючыя цэрквы, і іх наведвалі веруючыя. Маё перакананне, што ні атэізм, ні рэлігію насаджваць нельга — кожны вольны прытрымлівацца сваіх перакананняў, толькі ўсё павінна быць у разумных рамках. Вы ж не будзеце адмаўляць, што грэшнікі ёсць ва ўсіх веравызнаннях?

— Такі грэх я сапраўды на сябе не вазьму. Нават Тата Рымскі ў Даравальную Нядзелю прасіў у Бога міласці за грахі, дапушчаныя царквой у адносінах да людзей, і заклікаў прыхаджан стаць больш міласэрнымі адзін да аднаго.

— Я прытрымліваюся думкі, што да навакольных трэба ставіцца так, як ты хочаш, каб яны ставіліся да цябе. Тады азлобленасць не будзе валодаць светам і людзьмі, а яе, на жаль, сёння шмат... Па Бібліі Бог — гэта дабрыня. А для таго, каб яна была ў сэрцы, не абавязкова наведваць царкву ці рабіць ганенні на яе.

— Вы маеце рацыю — памылкі продкаў і вопыт стагоддзяў нішто для тых, у каго ў душы няма гэтага пачуцця. Нам жа з вамі застанецца спадзявацца, што нас пачуюць.

— Кожны павінен пачуць самога сябе. Што датычыцца мяне, то я веру ў Бога. Веру ў Яго бязмежную міласць да людзей. У царкву хаджу не толькі ў святы, але і на нядзельную службу. Разам з настаўнікамі адной з нашых школ выкладаю ў Нядзельнай школе. Пасля такіх заняткаў на душы лёгка і светла. І так хочацца, каб усе людзі, а асабліва дзеці, верылі ў Бога, былі больш добрымі і шчодрымі.

— Слухаючы вас, мне чамусьці падалося, што вы любіце казкі. А вось мне некалі зрабілі вымову, што я дарослым рэкамендую да іх звяртацца. Вы што-небудзь можаце наконт гэтага сказаць?

— Толькі тое, што казкі я сапраўды вельмі люблю. І сёння мне цікава іх чытаць. У казках жа — людская мудрасць. Яны вучаць дабру, вучаць жыць сумленна і справядліва. А хіба гэта дрэнна для любога ўзросту?

— Ну і апошняе пытанне. Усім хацелася б, але не ўсім дадзена стаць першай лэдзі. Як вы адчуваеце сябе ў гэтай ролі?

— Не ведаю, як гэта ўспрымаюць людзі, але я лічу, што няма асаблівай розніцы паміж проста жанчынай і лэдзі. Вось толькі ў першай лэдзі больш адказнасці за свае справы і ўчынкі. Для мяне самае галоўнае — павага людзей: усведамленне таго, што я вырасціла добрых, дастойных сыноў, што я патрэбна ў гэтым свеце. Увогуле ж я лічу сябе настолькі звычайнай жанчынай, што пра мяне можна і не пісаць.

Ларыса ВЛАДЫКА-РЫХЦІКАВА,
журналіст, акрэдытаваны пры УУС Мінаблвыканкама.

Урок фізічнай культуры: якім ён павінен быць

Фізічная культура з'яўляецца важнай часткай навучальнага працэсу ў школе. Яе значэнне ў развіцці дзяцей, у фарміраванні здаровага, падрыхтаванага маральна і фізічна маладога пакалення немагчыма пераацаніць. Але на што павінен быць накіраваны ўрок фізічнай культуры, якую функцыю ён павінен выконваць?

Пачнем з тых мэтаў, якія ставяцца падчас урока фізвыхавання. Мэты даволі выразна акрэслены ў тлумачальнай запісцы да "Праграмы па фізічнай культуры", апублікаванай у 1999 годзе. Гэта фарміраванне ў вучняў ідэалу фізічна дасканалай асобы, уключэнне іх у актыўную фізкультурную дзейнасць, накіраваную на фізічнае і духоўнае ўдасканаленне, навучанне вучняў неабходным ведам, жыццёва важным рухальным уменням і навыкам, а таксама фарміраванне і замацаванне гігіенічных навыкаў. Мэты выдатныя, але, на жаль, дрэнна рэалізуюцца на практыцы.

Напрыклад, такая мэта як "фарміраванне ідэалу фізічна дасканалай асобы", на наш погляд, не дасягаецца зусім, ды выкладчыкі да гэтага асабліва і не імкнуцца. Да таго ж, для выпрацоўкі такога ідэалу трэба каб было з каго браць прыклад, а нашы настаўнікі фізічнай культуры самі часта да яго не дацягваюць (курэнне і лішняя вага — з'ява сярод іх вельмі распаўсюджаная).

Тая ж карціна назіраецца і з рэалізацыяй іншых мэтаў. Нават уключэнне вучняў у актыўную фізкультурную дзейнасць адбываецца не заўсёды паспяхова. На працягу першай і чацвёртай чвэрцяў вучні не столькі займаюцца спортам, колькі чакаюць сваёй чаргі на здачу так званых нарматываў фізічнай падрыхтаванасці, закліканых выявіць ступень іх фізічнага развіцця. Наяўнасць гэтых нарматываў, акрамя ўсяго іншага, наводзіць на думку, што ўсё ж асноўнай мэтай заняткаў фізічнай культурай у школе з'яўляецца зусім не тое, што дэкларуецца ў праграме, а падрыхтоўка да выканання на адзнаку пэўных практыкаванняў. Тады тым больш даводзіцца прызнаць неэфектыўнасць урокаў фізічнай культуры. Для гэтага дастаткова зазірнуць у любы класны журнал.

Што ж неабходна зрабіць, каб урок фізічнай культуры стаў больш эфектыўным? На нашу думку, для гэтага трэба ў корані перагледзець яго мэты і адпаведным чынам змяніць змест.

Урок фізічнай культуры павінен быць арыентаваны на ўключэнне вучняў у актыўную фізкультурную дзейнасць і закліканы, перш за ўсё, здымаць у дзяцей напружанне, разумовую стомленасць, пераключаць іх з інтэлектуальнай працы на фізічную. У сувязі з гэтым неабходна, каб заняткі фізічнай культурай праводзіліся штодзённа, трэцім, чацвёртым ці ў крайнім выпадку пятым урокам і з'яўляліся своеасаблівым перапынкам паміж дысцыплінамі, звязанымі з разумовай дзейнасцю. Такім чынам будзе дасягнута аптымізацыя навучальнага працэсу, і вучыцца школьнікам стане намнога лягчэй. Зразумела, што гэта магчыма толькі пры зніжэнні загружанасці вучняў і пры ўвядзенні дыферэнцыраванага навучання.

Трэба таксама змірыцца з тым, што немагчыма за адну вучэбную чвэрць падрыхтаваць з дзіцяці гімнаста, стаера, валейбаліста ці лыжніка. Таму немэтазгодна класці ў аснову заняткаў выпрацоўку ў вучняў спартыўных навыкаў. Вядома ж, прывіваць іх трэба, але не варта на гэтым зацыклівацца. Прызнаючы асноўнай мэтай уключэнне школьнікаў у фізкультурную дзейнасць, пры арганізацыі ўрока неабходна ўлічваць і жаданні дзяцей. Няхай лепш хлопчыкі гуляюць у футбол ці валейбол, а дзяўчынкі займаюцца, напрыклад, аэробікай, чым накручваць кругі на школьным стадыёне. Вынік, фактычна, атрымліваецца адзін і той жа, але затое дзецям будзе цікава.

> **Неабходна адмяніць і ацэнку фізічнай падрыхтаванасці вучняў, і тыя нарматывы, на аснове якіх выстаўляецца адзнака, бо гэта ставіць школьнікаў у вельмі жорсткія рамкі, якія зусім не ўлічваюць індывідуальнасць і асаблівасці развіцця.**

Неабходна адмяніць і ацэнку фізічнай падрыхтаванасці вучняў, і тыя нарматывы, на аснове якіх выстаўляецца адзнака, бо гэта ставіць школьнікаў у вельмі жорсткія рамкі, якія зусім не ўлічваюць індывідуальнасць і асаблівасці развіцця. Вучні павінны прабегчы, падцягнуцца, скокнуць (на адзнаку) і г.д. Выніковы бал грунтуецца на паказаных імі выніках.

Не сакрэт, што дзеці сёння кволыя, фізічна паслабленыя, і большасць іх проста не здольна выканаць тыя нарматывы, якія закладзены ў праграме. Узнікае пытанне: "А ці так ужо неабходна выпрабоўваць дзяцей такім чынам, калі дакладна вядома, што большая частка вучняў з нарматывамі не справіцца? Навошта дзяцей, якія па той ці іншай прычыне не могуць выканаць нарматываў, зневажаць перад аднакласнікамі (асабліва гэта датычыцца дзяцей з лішняй вагой)?". Да таго ж, зусім не ступень фізічнага развіцця з'яўляецца асноўным крытэрыем пры выстаўленні выніковай адзнакі.

Ну а калі здача нарматываў такая ўжо неабходная, то яна можа праходзіць у форме спаборніцтваў паміж паралельнымі класамі. Прычым школьнікі ўдзельнічаць у іх павінны добраахвотна, і ў тых відах спорту, якія выберуць самі. Такім чынам будуць улічвацца і фізічныя магчымасці дзяцей, і іх спартыўныя інтарэсы.

Што датычыцца выстаўлення адзнакі вучням, то гэта трэба рабіць, зыходзячы выключна з іх стараннасці, як, дарэчы, часта практыкуецца і сёння. У школьніка, які добра фізічна развіты, але не выконвае патрабаванняў настаўніка і займаецца "спусціўшы рукавы", не будуць паяўляцца пытанні пра тое, чаму яму тройка, а, скажам, Пятрову, які ні разу не падцягнуўся на перакладзіне, пяцёрка. У такім выпадку яму стане зразумела, што на ўроках фізічнай культуры патрабуецца адно, а ў спартыўных секцыях, дзе ўлічваюцца дасягнутыя вынікі, зусім іншае.

Важна адзначыць яшчэ адзін момант. Урок фізічнай культуры павінен быць абавязковым абсалютна для ўсіх вучняў. Зразумела ж, неабходна аддзяляць дзяцей з паслабленым здароўем і з адставаннем у фізічным развіцці і займацца з імі па індывідуальнай праграме, але яны абавязкова павінны наведваць заняткі разам з усімі. З такімі дзецьмі трэба працаваць спецыяльна, імкнучыся падцягнуць іх да ўзроўню іншых дзяцей, а не так, як гэта робіцца сёння, калі ім проста зніжаюць нарматывы.

Школьнікі ж, якія ўваходзяць у групу ЛФК, таксама не павінны праседжваць урокі фізічнай культуры на лаўцы. Для іх у гэты час трэба арганізоўваць заняткі лячэбнай фізкультурай у асобным памяшканні і са спецыяльна падрыхтаваным інструктарам.

Пры школах неабходна адкрыць секцыі па асноўных гульнёвых відах спорту (футбол, валейбол, баскетбол, гандбол), лёгкай атлетыцы, аэробіцы, дзе магчыма — па плаванні (да таго ж асаблівых матэрыяльных затрат на гэта не патрабуецца). І менавіта ў нагаданых секцыях вучні маглі б атрымліваць уменні і навыкі ў абраным відзе спорту. Вядома ж, што большасць дзяцей не набывае на ўроках фізічнай культуры нават мінімальных спартыўных уменняў.

Безумоўна, такія змяненні ў выкладанні фізічнай культуры нельга правесці без карэннай перабудовы ўсёй сістэмы сярэдняй адукацыі, але яны даволі хутка далі б плады ў выглядзе павышэння паспяховасці і паляпшэння здароўя дзяцей.

Аднак адзін пункт з гэтага артыкула можна было б рэалізаваць ужо сёння. Гэта адмена нарматываў і пераарыентацыя ўрокаў фізічнай культуры на інтарэсы дзіцяці, што павысіць і наведвальнасць заняткаў (а яна на сёння даволі нізкая), і іх эфектыўнасць.

Ігар БУКРЭЕЎ,
аспірант кафедры педагогікі Гомельскага дзяржаўнага універсітэта імя Ф.Скарыны.

"Падарым дзецям свята"

Такая дабрачынная акцыя прайшла ў Нацыянальным выставачным цэнтры Мінска. Яна была арганізавана Беларускім дзіцячым фондам пры непасрэднай падтрымцы і садзейнічанні ўпраўлення адукацыі Мінгарвыканкама. На тэатралізаваных прадстаўленнях студыйцы, дзеці-сіроты, інваліды, якія прыехалі з розных рэгіёнаў рэспублікі, прадэманстравалі свае творчыя дасягненні на выставах і канцэртах. Праведзены сустрэчы са знакамітымі беларускімі пісьменнікамі, мастакамі, кампазітарамі.

Пётр НЕСЦЯРОВІЧ.

ДА ЎВАГІ ПАДПІСЧЫКА!

Адпаведна дагаворам, заключаным з рэдакцыямі (выдавецтвамі), пры афармленні падпіскі прадпрыемствы сувязі ажыццяўляюць пасрэдніцкія паслугі па распаўсюджванню і дастаўцы, таму за нявыхад, несвоечасовы выхад з друку газет і часопісаў адказнасць перад падпісчыкам нясе рэдакцыя (выдавецтва).

Праверце правільнасць афармлення абанемента, на абанеменце павінен быць пастаўлены адбітак касавай машыны. Пры афармленні падпіскі (пераадрасоўкі) без касавай машыны на абанеменце ставіцца адбітак каляндарнага штэмпеля аддзялення сувязі. У гэтым выпадку абанемент выдаецца падпісчыку з квітанцыяй аб аплаце кошту падпіскі (пераадрасоўкі).

Для афармлення падпіскі на газету ці часопіс, а таксама для пераадрасавання выдання бланк абанемента з даставачнай картачкай запаўняецца падпісчыкам чарніламі, разборліва, без скарачэнняў, у адпаведнасці з умовамі каталога.

Запаўненне месячных клетак пры пераадрасаванні выдання, а таксама клеткі "ПВ-МЕСЦА" выконваецца работнікамі прадпрыемстваў сувязі.

Краязнаўства

Пачнем з гісторыі свайго горада

Усебеларуская турысцка-краязнаўчая экспедыцыя навучэнцаў "Наш край", якая стартавала ў 1992 годзе (цяпер здзяйсняецца яе III этап), красамоўна сведчыць аб пашырэнні краязнаўчага руху сярод падлеткаў і моладзі. Расце цікавасць школьнікаў да роднага краю, да спадчыны народа, а значыць, і іх адказнасць за свой край, яго гісторыю.

Нашу Айчыну можна параўнаць з вялікім дрэвам з глыбокімі каранямі, а мы — лісце на яго галінках; калі мы з дрэвам, — жыватворныя сокі насычаюць нашы сэрцы, а калі мы адмаўляемся ад духоўнай спадчыны і разрываем повязь часоў, то засыхаем, як сохне сарванае з галінаў лісце.

З пачуцця здзіўлення пачынаецца пазнавальная цікавасць да родных мясцін. Паступова, праз заняткі па краязнаўстве, ствараюцца ўмовы для фарміравання асобаснай пазіцыі, маральных пачуццяў, этыкі паводзінаў, што можа стаць каардынатамі для каштоўнаснай, сэнсаўтваральнай арыентацыі дзіцяці. У звыклай жыццёвай прасторы яно вучыцца адкрываць новае, нязвыклае, але пры гэтым значнае, памятнае і, галоўнае, асобасна дарагое, любае. Экспедыцыя "Наш край" дае магчымасць адкрыць сваё месца ў свеце, а гэта мае на мэце вырашэнне вельмі важных задач, якія складаюць канцэпцыю педагагічнага выхавання: адказнае стаўленне да рэчаіснасці, што вынікае з пачуцця адзінства са светам, неадчужанасці, зацікаўленасці і суперажывання.

У праграме экспедыцыі мае месца і тэма **"Гісторыя праваслаўя ў Мінску"**. Гэта вельмі ўсцешна, бо гістарычная памяць кожнага хрысціянскага народа захоўвае ўспаміны (як захоўваем мы сямейныя альбомы і старыя фатакарткі) пра той час, калі на яго зямлю прыйшла хрысціянская вера. А месцы, дзе захаваліся хаця б некаторыя рэчыўныя сведчанні (у тым ліку храмы, абразы, святыя мошчы), набываюць характар святынь і з'яўляюцца мэтай паломніцтва. Людзі — вучоныя, аматары старажытнасцяў, якія цікавяцца гісторыяй, юныя і дарослыя даследчыкі сваіх традыцый — прыходзяць да гэтых месцаў з любоўю і пашанотай.

Нехта можа задацца пытаннем: а ці можа Мінск, сучасны мегаполіс, зацікавіць паломніка і гісторыка? Мяркуйце самі. Ужо больш як 1000 гадоў існуе праваслаўная царква ў Мінску. Горад з самага пачатку ўваходзіў у Полацкую епархію (утворана ў 992 годзе). За межамі ўсходнеславянскіх земляў Полацкае княства называлі "зямлёй гарадоў". Горад жа — гэта месца, дзе сцяна да сцяны будаваліся цэрквы, манастыры — своеасаблівыя адукацыйна-культурныя цэнтры, дзе былі школа, бальніца, прытулак, бібліятэка (часта са сваім унікальным зборам кніг), пазней — друкарня, розныя майстэрні. У такім горадзе людзі жылі насычаным культурным і царкоўным жыццём. Па сведчанні аднаго з сучаснікаў, "людзі ў гэтых мясцінах ад малога да вялікага, у тым ліку жанчыны і дзеці, нават сіроты, не толькі валодалі пачаткамі пісьменнасці, але і ведалі парадак царкоўных службаў, спеваў". Гэта значыць, жыхары Мінска, як і многіх іншых гарадоў Кіеўскай мітраполіі, былі даволі адукаванымі людзьмі са сваімі ўяўленнямі пра свет, месца чалавека ў ім, пра тайну быцця, сэнс чалавечых учынкаў. Можна ўявіць, якім выратавальным караблём шмат стагоддзяў таму з'явілася для знясіленага, адзінокага чалавека царква: давала яму надзею, апірышча, скіроўвала да дабра і любові. Таму гісторыя праваслаўя важная для нас.

Мы святкавалі летась 2000-годдзе хрысціянства. Цяжка ва ўсёй паўнаце ахапіць яго разнастайны ўплыў на жыццё, культуру, маральнасць. Але мы можам паспрабаваць узыходзіць ад малога да вялікага. Пачнём з гісторыі свайго горада. Экскурсіі такога накірунку могуць быць карыснымі як для настаўнікаў гісторыі, славеснікаў, так і для тых, хто цікавіцца мінулым роднага краю.

Іна ШЫРКО,
настаўніца Бараўлянскай гімназіі.

У школьным краязнаўчым музеі вёскі Сакольнічы Крычаўскага раёна шырока прадстаўлены побыт і звычкі мясцовага насельніцтва. Экскурсаводам часцей за ўсё выступае настаўніца беларускай мовы і літаратуры Святлана Белавусава.

НА ЗДЫМКУ: музей наведалі турысты з далёкага расійскага горада Валгаграда.

Фота Валерыя БЫСАВА, БЕЛТА.

Вопыт

Школа без другагоднікаў

Сярэдняя школа № 23 знаходзіцца ў Пралетарскім раёне Віцебска, на Маркаўшчыне. Элітныя гімназіі і ліцэі тут адсутнічаюць. Таму здзіўляе паяўленне своеасаблівага аазіса культуры і навукі, створанага на базе звычайнай школы намаганнямі творчых педагогаў.

"Школай дзелавога чалавека", як яе цяпер называюць, кіруе Валянціна Кліменціёнак, за плячыма якой пяць гадоў дырэктарства. Пра рост калектыву, які яна ўзначальвае, ішла размова на педсавеце — своеасаблівай творчай справаздачы аднадумцаў, якія зыходзяць у рабоце з таго, што прэстыжнай і канкурэнтаздольнай школа можа быць, працуючы выключна ў рэжыме творчага пошуку, прафесійнага ўдасканалення настаўнікаў.

У школе вучыцца на трыста чалавек больш, чым прадугледжана праектам кантынгенту, займаюцца ў дзве змены. І ўсё ж для бурнай грамадскай дзейнасці хапае і часу, і сіл. Пацвярджэнне таму — шматлікія прызавыя месцы ў раённых і абласных мерапрыемствах. Першае месца сярод школ раёна ў Дзень адкрытых дзвярэй; перамогі ў экалагічным аглядзе-конкурсе і раённых фестывалях пеўчага мастацтва і замежнай песні. Першынство ў раённым фестывалі тэатральнай творчасці і ў спаборніцтвах па футболу, у абласным фестывалі "Экатэатр". Лідэрства ў фестывалях "Школьны тэатр" і "Экатэатр", у інтэлектуальнай гульні "Эрудыт"... Асаблівай гордасцю з'яўляюцца шматлікія перамогі ў алімпіядах, у тым ліку і ў міжнароднай па матэматыцы.

Безумоўна, гэтаму спрыяе актыўная жыццёвая пазіцыя саміх педагогаў-выхавальнікаў, у тым ліку намесніка дырэктара па выхаваўчай рабоце Людмілы Івановай, калектыў працуе пад дэвізам "Выхаванне ў духу культуры міру". Асноўныя яго прынцыпы — любоў і ўзаемапавага. Многія настаўнікі працуюць па аўтарскіх праграмах.

Павышэнне ўзроўню ведаў школьнікаў не было б магчымым без профільных (8-11) класаў: эканамічных, гуманітарных, тэхналагічных, класаў з вывучэннем англійскай мовы, логікі, эканомікі, рытмікі, камп'ютэрнай пісьменнасці, асноў тэатральнага мастацтва ў пачатковай школе. Выкарыстанне новых педагагічных тэхналогій дало магчымасць практыкам многае перагледзець у мэтах і задачах сваёй працы, прывесці пачаты некалькі гадоў таму эксперымент да лагічнага завяршэння. Штотыднёвыя метадычныя мерапрыемствы раённага і больш высокіх узроўняў праходзяць на базе сярэдняй школы № 23. Майстэрства педагогаў расце (са 102 настаўнікаў 13 маюць вышэйшую, 29 — першую, 21 — другую кваліфікацыйную катэгорыю), а гэта, у сваю чаргу, стымулюе развіццё вучняў.

Ужо трэці год школа працуе без другагоднікаў, што разняволіла

> **Ужо трэці год школа працуе без другагоднікаў, што разняволіла дзяцей, яны не баяцца двоек, а значыць і ўрокаў — таму няма і прагулаў.**

дзяцей, яны не баяцца двоек, а значыць і ўрокаў — таму няма і прагулаў. Уменне ацаніць веды кожнага дзіцяці па яго прыродных магчымасцях, дыферэнцыраванае навучанне — прынцып работы педагогаў.

Ужо ў пачатковых класах у вучняў развіваюць свабоду мыслення, выхоўваюць давер, шчырасць, самастойнасць і імкненне да здаровага ладу жыцця. Завуч Вольга Радчанка разгарнула шырокую навукова-метадычную дзейнасць па паралелях, заахвочвае ўкараненне новых тэхналогій: выкарыстанне элементаў праграмы В.Герасімава, Дальтан-сістэмы, калектыўнага спосабу навучання, гульнёвага навучання і інтэграваных урокаў.

У старшых класах пад кіраўніцтвам завучаў Людмілы Паўлавай і Алены Белавусавай навучанне будуецца па індывідуальных планах, з улікам профільнага навучання. Пры гэтым выкарыстоўваецца тэсціраванне па англійскай мове, модульная тэхналогія навучання па матэматыцы і хіміі, інстытуцкая — па фізіцы, рознаўзроўневая з выкарыстаннем апорных канспектаў — па рускай мове і літаратуры. Настаўнікі працуюць на даверы, вядуць вопытна-эксперыментальную работу. Цікавы вопыт біёлагаў, географаў і фізікаў, якія ўкаранілі метад праектаў. Менавіта дзякуючы яму ўдалося дабіцца значных поспехаў на абласным узроўні Таццяне Муравей і Алене Міхайлоўскай (хімікам) у ажыццяўленні праграмы "Чалавек і Зямля", а Святлане Жук (географу) — у экалагічным выхаванні школьнікаў.

У вышэйшыя навучальныя ўстановы паступае ўсё больш выпускнікоў. Астатнія ідуць у тэхнікумы і прафтэхвучылішчы — у асноўным вучні тэхналагічных класаў. Як сказаў на педсавеце госць школы, загадчык гарадскога аддзела адукацыі Мікалай Лузан, новаўвядзенні ў сярэдняй школе № 23 пацвярджаюць званне школы дзелавога чалавека. Ён вітае дыферэнцыраваную падрыхтоўку будучых кадраў для ўсіх галін народнай гаспадаркі. Краіне патрэбны не толькі вучоныя, інтэлігенты, але і кваліфікаваныя рабочыя, людзі высокай маралі. У гэтым плане большасці школ горада ёсць чаму павучыцца тут, не ганяючыся за элітарнасцю сваіх навучальных устаноў.

Школа адзінства, дзе працуюць на кожнага вучня, ідэальна падыходзіць для любой сям'і. Стала традыцыяй, што былыя выпускнікі, якія атрымалі педагагічную адукацыю, вяртаюцца ў яе сцены: сёння іх тут ужо пятнаццаць. Садружнасць дзяцей і педагогаў у поўнай меры праявілася на творчым педсавеце — у тэатралізаваных (з музыкай і спевамі) сумесных выступленнях, якія расказваюць пра вучэбна-выхаваўчую работу ў школе дзелавога чалавека. Будучыня адукацыі, магчыма, за імі.

Святлана ЛАВЕЙКІНА.

Асоба ў адукацыі

Шчаслівы ў сваім прызванні

Нечаканая для мяне прапанова Уладзіміра Трафімавіча Кабуша пачаць нашу размову з прагляду фотаальбома неяк адразу перамяніла ўсе мае планы: кудысьці дзеліся пытанні, знікла прыкметнае хваляванне...

Непаўторную, чароўную магію ўтойваюць у сабе старыя фотаздымкі...

— Вось глядзіце. Гэта сямейны фотаздымак, такі я быў у дзяцінстве, побач са мной бацька, мачаха (цёця Таня выхоўвала мяне пасля вайны), а тут сёстры, браты — усе малодшыя за мяне, — гаворыць Уладзімір Трафімавіч. З таго далёкага часу і пачаліся мае першыя "педагагічныя універсітэты". Я ж у сям'і быў старэйшы, і ўсе абавязкі па доглядзе і выхаванні двух сястрычак і двух братоў былі ўскладзены на мяне"... А на гэтым здымку мне 17 год, можна не паверыць, але менавіта ў такім узросце, пасля заканчэння будаўнічага вучылішча, я быў накіраваны працаваць дырэктарам Дубровенскага Дома піянераў...

З фотаздымка на мяне глядзеў сімпатычны, хударлявы юнак, віхрасты, цёмнавалосы, з вясёлай усмешкай, а побач з ім хлопчыкі і дзяўчынкі — усе ў піянерскіх гальштуках.

— Добра, што не кожны дзень прыходзіцца глядзець гэтыя фотаздымкі, — пажартаваў Уладзімір Трафімавіч. — А гэта былы ўсесаюзны летнік Артэк, куды я трапіў працуючы піянерважатым у мінскай школе-інтэрнаце № 7. — Вось, глядзіце, гістарычны фотаздымак: я побач з першым касманаўтам Юрыем Гагарыным. Артэк падарыў мне шмат сустрэч са знакамітымі людзьмі. У прыватнасці, з кампазітарам Дзмітрыем Кабалеўскім. Ён чытаў нам, важатым, лекцыі па эстэтычным выхаванні дзяцей незвычайным спосабам — седзячы ў моры, а мы з берага яго слухалі.

...Пасля працы ў школе-інтэрнаце і завочнага заканчэння пединстытута Уладзімір Трафімавіч Кабуш быў накіраваны на камсамольскую работу, дзе на адной з канферэнцый яго прыкмеціў высокі інтэлігентны, з сівізной на скронях чалавек — дырэктар Навукова-даследчага інстытута педагогікі Васіль Уладзіміравіч Івашын — і запрасіў працаваць у інстытут, у аддзел выхавання. Ён пагадзіўся, а праз некалькі месяцаў паехаў на вучобу ў Маскву, на курсы даследчыкаў маладзёжнага руху. Такім чынам пачыналася для Уладзіміра Трафімавіча Кабуша навукова-даследчая педагагічная дзейнасць, якая канчаткова і вызначыла яго далейшы прафесійны лёс. Потым былі абарона кандыдацкай дысертацыі, пераход на працу ў Рэспубліканскі інстытут удасканалення настаўнікаў.

Але ж адкуль вытокі вучонага Кабуша як педагога-гуманіста, дзе і калі пачалі выкрышталізоўвацца і фарміравацца яго гуманістычныя погляды і пазіцыі ў выхаванні дзяцей? З часу працы ў школе-інтэрнаце № 7 для дзяцей-сірот, як зазначыў Уладзімір Трафімавіч. Ужо там ён назіраў засілле аўтарытарнай педагогікі і зразумеў, што зло, непавага ў адносінах да дзяцей выклікае яшчэ большае зло і жорсткасць з іх боку, а дабро фарміруе лепшыя якасці дзіцячага характару.

— Гуманістычная педагогіка — педагогіка XXI стагоддзя. Толькі за ёю будучыня, таму што яна наскрозь прасякнута любоўю і павагай да асобы дзіцяці. Гуманізм — светапогляд, а гуманнасць — якасці душы чалавека: суперажыванне, любоў, міласэрнасць, здольнасць радавацца за блізкага і далёкага чалавека.

У сапраўднага педагога не можа быць іншага светапогляду, акрамя гуманістычнага. Як лічыць Шалва Аманашвілі, кожнае дзіця нараджаецца на свет, каб выканаць толькі яму аднаму наканаваную місію. Хтосьці выратуе людзей ад невылечнай хваробы, хтосьці спыніць вайну. Педагог жа павінен дапамагчы дзіцяці рэалізавацца, — гаворыць Уладзімір Трафімавіч.

...Гуманізму вучыўся ён у Артэку, дзе педагогі, важатыя працавалі ў пастаянным творчым пошуку, у расійскага вучонага-педагога Ігара Пятровіча Іванова — стваральніка методыкі калектыўнага творчага выхавання, у сваіх калег па працы ў навукова-даследчым інстытуце, як вядомыя вучоныя В.У.Івашына, К.У.Гаўрылавец, А.Х.Рычагова (апошні быў навуковым кіраўніком яго кандыдацкай дысертацыі). Ён прыносіла і самаадукацыя, знаёмства з працамі такіх вялікіх гуманістаў, як Альберт Швейцэр, Януш Корчак, Васіль Сухамлінскі, з сучасных — Шалвы Аманашвілі.

— Альберт Швейцэр, — гаворыць у захапленні Уладзімір Трафімавіч, — вялікі гуманіст і чалавек. Будучы доктарам філасофіі і дактарам тэалогіі аднаго з еўрапейскіх універсітэтаў, музыкантам-арганістам, музыказнаўцам, у час свайго творчага росквіту і вядомасці ён паступае вучыцца на ўрача, каб потым паехаць у Цэнтральную Афрыку і на працягу 50 год на свае грошы будаваць там лячэбніцы, і без усякіх узнагарод і адпачынку лячыць людзей, хворых на праказу. Але пры гэтым ён не пакінуў філасофіі і музыкі, а, наадварот, сваёй жыццёвай працай дасягнуў яшчэ больш высокіх вышынь у гэтых галінах. Ён прызнаны адным з самых выбітных людзей Еўропы, атрымаў Нобелеўскую прэмію"...

Ужо дваццаць тры гады працуе Уладзімір Трафімавіч Кабуш у Акадэміі паслядыпломнай адукацыі (былы Рэспубліканскі інстытут павышэння кваліфікацыі педагагічных работнікаў). Пачынаў з загадчыка кафедры, дэкана факультэта, дацэнта. Цяпер ён прафесар, першы прарэктар акадэміі.

Усіх гэтых вышынь У.Т.Кабуш дасягнуў дзякуючы штодзённай мэтанакіраванай працы, і, як лічыць сам навуковец, шанцаванню на цудоўных людзей. Менавіта яны дапамаглі адбыцца яму як вучонаму, хаця ў дзяцінстве марылася аб прафесіях рэжысёра, журналіста, урача-педыятра. А лёс вывеў яго на прафесію педагога-даследчыка. Уладзімір Трафімавіч мяркуе, што ў гэтай працы рэалізаваліся ўсе яго дзіцячыя мары. Педагогу-выкладчыку неабходна як след адрэжысіраваць лекцыю (яна ж — своеасаблівы маленькі спектакль), аператыўна, на сучасным матэрыяле яе прачытаць сваім слухачам.

— Калі мяне ўпікаюць за тое, што я дзесяць гадоў таму гаварыў іншае, адказваю: "Дзякую за камплімент у мой адрас як вучонага: грамадства развіваецца, а разам з ім — і мае педагагічныя погляды і пазіцыі". У лекцыі неабходна не толькі сказаць нешта новае, цікавае, але, назіраючы за настроем педагогаў-слухачоў, па магчымасці псіхалагічна супакоіць іх, развеяць дрэнныя думкі, пасяліць аптымізм у душы, — гаворыць Уладзімір Трафімавіч.

Больш як дзесяць гадоў ведаю я Уладзіміра Трафімавіча Кабуша. ...Першы раз прыйшла да яго на лекцыю ў Інстытут павышэння кваліфікацыі педагагічных работнікаў, каб атрымаць так неабходныя мне як журналісту "НГ" педагагічныя веды. І ўсе гэтыя гады нашы ўзаеміны не перапыняюцца. Быў час, калі былы Дом настаўніка я наведвала штодзённа (у восем гадзін раніцы на факультэце зместу выхавання пачыналася арганізацыйна-дзейнасная гульня з педагогамі). І заўсёды з хваляваннем і захапленнем я назірала за працай Кабуша і яго калег.

Яго лекцыі прываблівалі навізной педагагічных ідэй, яскравымі прыкладамі з практыкі дзейнасці настаўнікаў. Ён здолеў стварыць на кафедры па-сапраўднаму творчую атмасферу, сабраў там таленавітых людзей — кандыдатаў і дактароў навук. Ён заўсёды вельмі многа працуе сам, патрабавальны перш за ўсё да сябе. І калі мне было неабходна ў ім параіцца, мы дамаўляліся аб сустрэчы ў суботу (у гэты дзень інстытут не працаваў). Як правіла, пасля кожнай размовы з ім у мяне паяўляліся новыя творчыя задумы.

Пра вучонага У.Т.Кабуша ведаюць не толькі на Беларусі, але і ў Расіі, на Украіне, Казахстане, Прыбалтыцы. У свой час на адрас рэдакцыі "НГ" з розных куткоў былога СССР прыходзілі лісты ад удзячных настаўнікаў, у якіх яны расказвалі пра таленавітага педагога.

Вынік яго выкладчыцкай і навуковай працы — тысячы прачытаных лекцый, сотні артыкулаў і публікацый у друку, удзел у распрацоўцы дакументаў Міністэрства адукацыі, шэраг метадычных дапаможнікаў, педагагічных кніг, пад кіраўніцтвам і праведзеныя міжнародныя, рэспубліканскія канферэнцыі, семінары. Справу У.Т.Кабуша працягваюць маладыя вучоныя, якім ён адкрыў дзверы ў навуку. У самога ж прафесара падрыхтавана да абароны доктарская дысертацыя па распрацаванні гуманістычнай сістэмы выхавання.

— Я шчаслівы тым, што на працягу свайго жыцця не здрадзіў прызванню. Я выкладаю курс тэорыі сучаснага выхавання — тое, што ведаю, што прапусціў праз душу і сэрца, — гаворыць Уладзімір Трафімавіч. — У гуманістычнай педагогіцы вызначаюцца дзве галоўныя якасці гуманнасці — спачуванне і здольнасць радавацца за іншага. Спачуваць заўсёды прасцей. Мы рэдка вучым нашых дзяцей радавацца за іншых. Мне здаецца, што я як чалавек і педагог маю магчымасць радавацца за калег, якія абаранілі дысертацыю, за паспяховых вучняў, за выхаванне, што напісаў добрую кнігу, за дзяцей, у якіх свецяцца шчасцем вочы.

Заўтра Уладзіміру Трафімавічу Кабушу спаўняецца 60 год. Мы віншуем шаноўнага прафесара з гэтым юбілеем, зычым яму здароўя і плёну ў навуковай дзейнасці.

Ірына КУЛІКОЎСКІХ.

НА ЗДЫМКУ: У.Т.Кабуш.

Фота Юрыя БОНДАРАВА.

Майстар педагогікі душы

Выдатны вучоны, таленавіты педагог, аўтар вядомых кніг і публікацый, які дасканала валодае таямніцамі навукі выхавання чалавека, — усё гэта Уладзімір Трафімавіч Кабуша. Яго па праву называюць Майстрам педагогікі душы.

Старажытны куток запаветнай слонімскай зямлі... Як прызнаецца сам Майстар, менавіта тут з асаблівай вастрынёй ён адчувае дыханне вечнасці. Слонім стаў той жыватворнай крыніцай, якая жывіць і ўзбагачае яго навуковыя імкненні. Вось чаму з кожным новым наведаннем гэтага горада Уладзімір Трафімавіч не перастае схіляцца перад бясконцым падзвіжніцтвам, духоўнай прыгажосцю яго педагогаў.

Слонімскія педагогі ўдзячныя прафесару У.Т.Кабушу за гуманістычныя ідэі фарміравання духоўнай асобы праз далучэнне да агульначалавечых каштоўнасцяў і метадалагічныя арыенціры, атрыманыя ў працэсе ўзаемаўзбагачэння навукі і практыкі. Пад яго кіраўніцтвам у Слоніме многія гады працавалі і працуюць выязныя курсы для розных катэгорый педагагічных работнікаў, творчая лабараторыя па праблемах гуманістычнага выхавання, рэспубліканскія і рэгіянальныя семінары кіраўнікоў школ.

Жыццёвым крэда прафесара можна лічыць словы гуманіста Чэхава: "Чалавеку патрэбны не тры аршыны зямлі, не сядзіба, а ўвесь зямны шар, уся прырода, дзе на прасторы ён мог бы праявіць свае ўласцівасці і асаблівасці свайго вольнага духу". Вось чаму прафесар У.Т.Кабуш з'яўляецца натхніцелем і каардынатарам расійска-беларускага праекта "Вучымся і вучым культуры міру" ў Рэспубліцы Беларусь. Яго тварэнне — міжнародны дзіцячы фестываль "Сябры-друзья" стаў візітнай карткай Слоніма і атрымаў у ім "пасведчанне на права жыхарства".

З любоўю Сейбіта апрацоўвае ён педагагічную ніву, пацвярджаючы спрадвечную ісціну: "Уся гордасць настаўніка ў вучнях, у росце пасеяных ім зерняў" (Д.І.Мендзялееў).

Спадзяюся, што маю права лічыць сябе адным з вучняў прафесара У.Т.Кабуша. Сустрэча з ім аказалася для мяне лёсавызначальнай, а сэнсам жыцця стала педагагічная навука. Толькі дзякуючы яму я ўсвядоміла найважнейшую прафесійную ісціну: імкненне да навукі дапамагае пазбегнуць руціны, аднастайнасці, пустэчы і рамесніцтва.

Уладзімір Трафімавіч навучыў мяне разумець сутнасць і логіку сучаснага педагагічнага працэсу і сваё месца ў ім. З удзячнасцю ўспамінаю неацэнныя ўрокі прафесара па напісанні першых навуковых артыкулаў і дакладаў. Вучоба ў аспірантуры пры Акадэміі паслядыпломнай адукацыі, навукова-даследчая работа, напісанне дысертацыі развілі ў мяне патрэбнасць пазнання і прагу да навуковага пошуку.

У студзені гэтага года выйшла ў свет мая першая кніга "Выхаваўчая сістэма сучаснай школы". Сваім станаўленнем як педагога-даследчыка я найперш абавязана Майстру — прафесару У.Т.Кабушу. Менавіта яму прысвечаны мой першы аўтограф: "Настаўніку ў знак удзячнасці за навуку і дабро".

Флюра ХРАМЦОВА,
выдатнік асветы Рэспублікі Беларусь, намеснік дырэктара па выхаваўчай рабоце сярэдняй школы № 3 Слоніма.

Педагогіка супрацоўніцтва

Зачараваць, акрыліць, зацікавіць

Увасабленнем новага педагагічнага мыслення, крыніцай прагрэсіўных ідэй з'яўляецца педагогіка супрацоўніцтва, якая ўваходзіць у многія сучасныя педагагічныя тэхналогіі як іх частка.

У нашым вучылішчы інжынерна-педагагічныя работнікі творча выкарыстоўваюць усе асаблівасці зместу і методыкі педагогікі супрацоўніцтва. Напрыклад, выкладчык беларускай мовы і літаратуры Л.І.Тамашова на сваіх уроках і ў пазакласнай рабоце выхоўвае такія найважнейшыя якасці асобы, як імкненне да пазнання, няспыннай самаадукацыі, эстэтычны густ. Свае ўрокі Ларыса Іванаўна будуе па трох законах: зачараваць кнігай, зацікавіць пісьменнікам.

Выкладчык гісторыі В.Апяксімава дапамагае падлетку паверыць у свае сілы, абуджае ў ім лепшыя якасці асобы, падводзіць да вышынь гуманізму і грамадзянскасці, выхоўвае такія якасці асобы, як патрыятызм, павага да людзей і гатоўнасць да працы.

Вельмі актыўна працуе выкладчык матэматыкі А.Д.Латышава. Асноўныя мэты і прынцыпы яе дзейнасці: кожнаму ўроку матэматыкі — выдатную падрыхтоўку, сучасныя метады і сродкі, высокую якасць. Пры падрыхтоўцы да ўрокаў яна дакладна прадумвае, якія веды будзе даваць навучэнцам, якія ўменні і навыкі фарміраваць. Для актывізацыі пазнавальнай дзейнасці навучэнцаў Ада Дзмітрыеўна шырока практыкуе на сваіх уроках праблемнае навучанне, дыдактычныя гульні, розныя віды самастойнай работы, выкарыстоўвае групавую работу сярод навучэнцаў, ажыццяўляе індывідуальны падыход да навучэнцаў, праводзіць матэматычныя дыктоўкі. Выкладчык шмат увагі надае кантролю ведаў навучэнцаў. У вучылішчы вывучаецца вопыт А.Д.Латышавай па тэме "Удасканаленне формаў і метадаў работы па павышэнні якасці падрыхтоўкі навучэнцаў". Вопыт работы Ады Дзмітрыеўны выкарыстоўваюць на сваіх уроках выкладчык фізікі А.Сапежынскі і выкладчык рускай мовы і літаратуры В.Васіленка.

Наталля АЛЯКСЕЕВА,
намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце ПТВ № 237 Магілёва.

ПТА: дзень сённяшні

Перайтварэнне ў ліцэй

За 60 гадоў існавання ПТВ № 58 Магілёва ў ім было падрыхтавана 14,7 тысячы кваліфікаваных рабочых для нашай краіны. Больш за тысячу рабочых было падрыхтавана для В'етнама, Афганістана, Йемена, Лаоса. Сёння ў вучылішчы 615 навучэнцаў.

З 2000 года мы праводзім падрыхтоўку, перападрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі рабочых і незанятага насельніцтва па дагаворах з рэгіянальным цэнтрам занятасці. Яшчэ ў 1997 годзе па нашай ініцыятыве было створана вучэбнае аб'яднанне Магілёўскі будаўнічы каледж-ПТВ-58, што дало магчымасць нашым выпускнікам прадоўжыць навучанне ў каледжы на льготнай аснове.

У загадзе Міністэрства адукацыі аб стварэнні гэтага вучэбнага аб'яднання зазначана, што асноўнай задачай яго з'яўляецца паляпшэнне якасці падрыхтоўкі спецыялістаў у вучылішчы і каледжы на аснове прынцыпаў бесперапыннай адукацыі, сумеснага выкарыстання вучэбна-лабараторнай, вытворчай базы і педагагічных кадраў.

На працягу апошніх пяці гадоў у рамках аб'яднання Магілёўскі прафесійны ліцэй № 1 — ПТВ-58 — ПТВ-227 мы ажыццяўляем дапрафесійную падрыхтоўку вучняў 8-9 класаў школ Ленінскага раёна Магілёва з мэтай прафесійнай арыентацыі на будаўнічыя прафесіі.

Сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні, што адбываюцца ў нашай краіне, выклікаюць неабходнасць удасканалення прафесійна-тэхнічнай адукацыі. У Канцэпцыі развіцця прафесійна-тэхнічнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь гаворыцца, што мэтай пераўтварэнняў у сферы прафтэхадукацыі з'яўляецца фарміраванне даступнай, адкрытай, самаразвіццёвай сістэмы, якая забяспечвае бясплатнае атрыманне прафесійна-тэхнічнай і агульнай сярэдняй адукацыі, высокі ўзровень кваліфікацыі, што дае магчымасць бесперапынна ўдасканальваць прафесійнае майстэрства, працягваць навучанне ў сістэме сярэдняй, спецыяльнай ці вышэйшай адукацыі, больш поўна ўлічваць зменлівыя патрабаванні рынку працы і запыты асобы. Згодна з Канцэпцыяй і Праграмай развіцця прафесійна-тэхнічнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь творчай групай распрацавана Праграма развіцця Магілёўскага ПТВ-58 будаўнікоў на 2001-2005 гг.

Вызначаны мэты і задачы, галоўнай з якіх з'яўляецца пераўтварэнне вучылішча ў прафесійны ліцэй у 2005 г. На шляху дасягнення гэтай мэты ўжо ў 2001 годзе неабходна правільна вызначыць стратэгію і тактыку дзеянняў. Сёлета трэба распрацаваць вучэбна-плануючую дакументацыю для ліцэйскай групы, правесці яе экспертызу ў вучэбна-метадычным цэнтры і зацвердзіць ва ўпраўленні адукацыі, распрацаваць метадычныя, лекцыйныя, лабараторна-практычныя матэрыялы для ліцэйскай групы па ўсіх прадметах, па якіх няма падручнікаў і вучэбна-метадычных дапаможнікаў.

1 верасня 2001 г. адкрываем ліцэйскую групу па прафесіях сталяр; станочнік дрэваапрацоўчых станкоў з паглыбленым вывучэннем прадметаў політэхнічнага профілю.

У 2002-2003 гг. будзе распачата работа па вызначэнні крытэрыяў дзейнасці вучылішча па кантынгенту, прыёму, удасканаленні вучэбна-матэрыяльнай базы паводле патрабаванняў ліцэя і закончана — па вызначэнні паказчыкаў па выпуску, працаўладкаванні, якасці навучання згодна з патрабаваннямі ліцэя.

Рэарганізацыя ўстановы патрабуе значных фінансавых сродкаў, таму ў нас распрацаваны падпраграмы "Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне ПТВ-58 будаўнікоў на 2001-2005 гг.", "Рэсурснае забеспячэнне праграмы", дзе ў разрэзе па гадах зазначана, якія тэхнічныя сродкі і з якіх крыніц фінансавання (бюджэтных, пазабюджэтных, за кошт цэнтра занятасці і іншых крыніц) яны будуць набывацца.

У сувязі з цяжкасцямі ў эканоміцы скарачаецца аб'ём фінансавання навучальных устаноў прафтэхадукацыі. І для таго каб неяк выжыць у гэтых умовах, ды яшчэ імкнуцца да рэалізацыі намечанай праграмы, мы актывізавалі сваю дзейнасць па выкарыстанні сродкаў ад пазабюджэтнай дзейнасці. У гэтым годзе мы плануем атрымаць гэтых сродкаў прыкладна ў два разы больш, чым летась. Павялічваем аб'ём работы па падрыхтоўцы і перападрыхтоўцы рабочых па дагаворах з цэнтрам занятасці. Плануемы прыбытак і прыцягненне сродкаў на інструменты і абсталяванне павінны павялічыцца прыкладна ўдвая да ўзроўню мінулага года. Ужо рамантуем інтэрнат за кошт сродкаў, выдзеленых цэнтрам занятасці для правядзення работ навучэнцамі ў пазаўрочны час. Шукаем і іншыя магчымасці і крыніцы. У рамках індустрыі адукацыі ўласнымі сіламі праводзім наступныя работы: выраб і ўстаноўку аконных і драўляных блокаў, рамонт унутраных водаправодных і каналізацыйных сетак. Рамантуем і вырабляем таксама некаторую мэблю.

У ажыццяўленні прынятай праграмы значная роля адводзіцца інжынерна-педагагічным работнікам, майстрам, выкладчыкам, выхавальнікам. Вельмі важна, каб усе работнікі ўсвядомілі мэты і задачы, што стаяць перад вучылішчам, і імкнуліся да іх ажыццяўлення. У вучылішчы распрацавана падпраграма "Кадры", мэта якой — найбольш поўнае забеспячэнне навучальнай установы кваліфікаванымі педагагічнымі кадрамі, здольнымі актыўна ўдзельнічаць у праектавальнай, арганізацыйнай, кіраўніцкай і інавацыйнай педагагічнай дзейнасці вучылішча ў новых умовах; паляпшэнне падбору і падрыхтоўкі кадраў, павышэнне іх дзелавой актыўнасці. Распрацаваны графікі павышэння кваліфікацыі інжынерна-педагагічных работнікаў, стажыроўкі майстроў вытворчага навучання.

Вырашана забяспечваць камплектаванне вучылішча майстрамі вытворчага навучання з былых выпускнікоў вучылішча, накіраваных на вучобу ў Магілёўскі будаўнічы каледж, Мінскі індустрыяльна-педагагічны каледж, Пінскі індустрыяльна-педагагічны каледж.

У Праграме развіцця вучылішча на 2001-2005 гг. прадугледжваецца ўкараненне ў навучальна-выхаваўчы працэс інавацыйных тэхналогій. Лічу, што інавацыі ў сістэме навучання маюць сваёй перадумовай перабудову і ўдасканаленне розных бакоў сістэмы адукацыі, што паслужыць нашым выкладчыкам штуршком да пошуку. Тое новае, што прапануецца ў змесце, формах і метадах навучання, накіравана на пашырэнне ведаў навучэнцаў, развіццё творчага патэнцыялу.

Мая задача як дырэктара ў тым, каб інтэнсіфікаваць працэс укаранення інавацыйных тэхналогій, увесь час удасканальваць структуру метадычнай работы, спрыяць мабілізацыі інавацыйнага патэнцыялу педагагічнага калектыву і стымуляваць яго.

У нас ёсць вопыт у распрацоўцы навучальных планаў і праграм. Прывяду прыклад. Спецыялісты нашага вучылішча ў мінулым годзе разам з групай супрацоўнікаў РІПА распрацоўвалі адукацыйныя стандарты, тыпавыя вучэбныя планы і праграмы па вучэбных спецыяльнасцях: правядзенне зварачных работ, правядзенне каменных работ па прафесіі муляр, мантажнік па мантажу стальных і жалезабетонных канструкцый; электразваршчык ручной зваркі. Мы аб'ядналі прафесіі машыніст экскаватара, машыніст бульдозера, машыніст-трактарыст катэгорыі А з наступным атрыманнем правоў вадзіцеля катэгорыі Б у адну прафесію. Толькі адно наша вучылішча ў рэспубліцы навучае такой прафесіі. Гэтая работа, як і намечана ў праграме, будзе працягвацца. Прычым нашымі творчымі групамі, у склад якіх уваходзяць інжынерна-педагагічныя работнікі, будзе распрацавана вучэбна-праграмная дакументацыя новага пакалення па адукацыйных стандартах, тыпавых вучэбных планах, праграмах па вучэбных спецыяльнасцях "Вытворчасць зварачных работ", па прафесіі "Электрагазазваршчык", па вучэбнай спецыяльнасці "Дрэваапрацоўчая вытворчасць", па прафесіі "Сталяр", "Станочнік дрэваапрацоўчых станкоў".

У НОВЫХ сацыяльна-эканамічных умовах працэс фарміравання асобы будучага рабочага ў прафтэхвучылішчы ўскладняецца, што звязана з негатыўнымі тэндэнцыямі ва ўсіх сферах нашага жыцця, якія маюць непасрэднае дачыненне да моладзі. Гэта — абвастрэнне сацыяльна-эканамічных праблем, рост злачыннасці, распаўсюджанне наркаманіі, таксікаманіі, прастытуцыі. У вучнёўскім асяроддзі праяўляюцца светапоглядная індыферэнтнасць, архаічныя настроі, пасіўнасць, нежаданне прымаць удзел у любых арганізацыйных формах выхаваўчай работы. Новыя патрабаванні грамадства і дзяржавы да сучаснай прафтэхшколы прывялі да высновы аб тым, што яна мае патрэбу ў распрацоўцы навукова абгрунтаваных тэхналогій навучання, карэнным змяненні выхаваўчай практыкі, пераадоленні супярэчнасцяў, канструяванні рознаварыянтных выхаваўчых сістэм, накіраваных на падрыхтоўку сучаснага рабочага, на інтэлектуальнае, духоўна-маральнае і прафесійнае развіццё яго асобы.

Да найважнейшых шляхоў, якія дапамагаюць рэалізаваць на практыцы вядучыя ідэі новай парадыгмы выхавання будучых рабочых, можна аднесці сістэмна-цэласны падыход да выхавання; адказнае стаўленне педагога (майстра, выхавальніка) да выбару мэтаў педагагічнай дзейнасці і ацэнкі яе вынікаў; пастаянны творчы пошук інавацыйных тэхналогій навучання і выхавання; веданне псіхолага-педагагічнай тэорыі асобы, яе асаблівасцяў.

У праграме развіцця вучылішча на 2001-2005 гг. прадугледжваецца рэалізацыя і ўдасканаленне комплексна-мэтавых праграм "Здаровы лад жыцця", "Інтэрнат", "Правы дзіцяці", "Патрыятычнае выхаванне", "Этыка і псіхалогія сямейнага жыцця" і інш.

У вучылішчы створана медыка-сацыяльна-псіхалагічная служба, асноўнымі задачамі якой з'яўляюцца забеспячэнне і рэалізацыя правоў падлеткаў на атрыманне своечасовай кваліфікаванай медыцынскай, сацыяльна-псіхалагічнай, псіхолага-педагагічнай дапамогі; забеспячэнне неабходных умоў для развіцця асобы навучэнца ПТВ; аказанне кансультатыўнай дапамогі бацькам навучэнцаў, інжынерна-педагагічным работнікам і адміністрацыі ПТВ.

Згодна з прынятымі напрамкамі па ўдасканаленні выхаваўчай работы з навучэнцамі, у дапамогу інжынерна-педагагічным работнікам арганізавана работа псіхалагічнага ўсеагульнага навучання. Распрацаваны мерапрыемствы па прафілактыцы злачынстваў і правапарушэнняў сярод навучэнцаў. Праводзяцца педагагічныя і псіхалагічныя кансіліумы. Хачу сказаць, што прынятая намі праграма развіцця вучылішча на 2001-2005 гг. не догма — падчас яе рэалізацыі могуць быць ажыццёўлены значныя дапаўненні і распрацоўкі. Напрыклад, да 1 верасня (па прагнозах) колькасць навучэнцаў-сірот павялічыцца да 50 чалавек. Ёсць праблемы ў арганізацыі выхаваўчай работы з імі, у своечасовым забеспячэнні, аздараўленні, у стварэнні неабходных бытавых умоў і правядзенні вольнага часу ў выхадныя і святочныя дні. Магчыма, трэба будзе распрацаваць праграму з прыцягненнем фундатараў і зацікаўленых асоб. Асабліва важна ў гэтай сувязі стварэнне апякунскага савета.

Як вядома, кіраўніцтва ўсёй дзейнасцю прафесійна-тэхнічнага вучылішча ажыццяўляе дырэктар. Ён арганізуе работу навучальнай установы і накіроўвае работу яго падраздзяленняў на дасягненне высокай эфектыўнасці навучальна-выхаваўчага працэсу. І, вядома ж, агульны кантроль па рэалізацыі праграм вядзе таксама дырэктар вучылішча. Ён, як мне бачыцца, павінен забяспечваць няспынны рост узроўню развіцця калектыву, павышэнне і рэалізацыю сацыяльна-эканамічнага патэнцыялу навучальнай установы, планамернае і своечасовае выкананне паэтапных паказчыкаў праграмы.

Адной з формаў кантролю з'яўляецца штогадовая справаздача дырэктара па рэалізацыі праграмы развіцця вучылішча ў студзені на педсавеце. Адказныя выканаўцы праграмы развіцця вучылішча заслухоўваюцца адзін раз у квартал на інструктыўна-метадычнай нарадзе інжынерна-педагагічных работнікаў згодна з распрацаваным графікам кантролю за выкананнем праграмы. Важнае значэнне ў сістэме кіравання і кантролю маюць педсавет, эфектыўная арганізацыя ўнутрывучылішчнага кантролю.

АДМЕТНА, што ўдзел калектыву ў кіраванні стаў пастаяннай, істотнай і неад'емнай уласцівасцю нашага вучылішча. Выкладчыкі, майстры вытворчага навучання, іншыя работнікі актыўна ўдзельнічаюць у рабоце педагагічных саветаў, метадычных секцый, прадметных камісій, сходаў, педагагічных канферэнцый і чытанняў. Сацыяльны патэнцыял калектыву ствараўся на працягу працяглай дзейнасці кіраўніцтва вучылішча і ўсіх супрацоўнікаў.

Міхаіл ЕЎТУХОЎ,
дырэктар ПТВ № 58 Магілёва.

Учынак

Сам-насам з небам

Упершыню ў беларускім небе раскрыўся купал парашута над галавой чалавека, практычна пазбаўленага руху.

Пра неба Андрэй Нікалаеў марыў яшчэ ў юнацтве, але скокнуць з парашутам ўсё ж такі не давялося. Пасля атрыманай шэсць гадоў таму спінна-мазгавой траўмы з марай давялося развітацца назаўсёды. Ва ўсякім выпадку, спачатку здавалася так. Аднак пасля знаёмства ў мінулым годзе з вядомым расійскім падарожнікам Дзмітрыем Шпаро (ён арганізаваў пераход праз лядовы шчыт Грэнландыі, у якім таксама ўдзельнічаў інвалід-калясачнік) Андрэй даведаўся, што такое магчыма. І вырашыў дзейнічаць.

Аб'ява, апублікаваная ў адной з газет, на першы погляд, шакіравала — чалавек, пазбаўлены магчымасці рухацца без каляскі, шукаў... улюбёнага ў неба прафесіянала, гатовага скокнуць з ім з парашутам у тандэме. І, як ні дзіўна, літаральна адразу хлопцу патэлефанавалі. Людзі, сапраўды ўлюбёныя ў неба. Такія ж апантаныя, як і Андрэй. Кацярына Мазакова і Юрый Стэфановіч — інструктары-парашутысты Цэнтральнага аэраклуба Беларускага абароннага спартыўна-тэхнічнага таварыства (у кожнага з іх за плячыма больш за дзве тысячы скачкоў з парашутам) — згадзіліся яму дапамагчы ў здзяйсненні мары. Хаця і разумелі, што скачок павінен адбыцца незвычайны. Для Беларусі ўнікальны.

Штогод, дзякуючы аэрадрому "Баравая", што пад Мінскам, сотні маладых людзей застаюцца сам-насам з небам. Раскрыўся купал парашута і над галавой Паўла Кміто з прыроджаным дэфектам маўлення і слыху. Не так даўно звярнулася ў аэраклуб нават васьмідзесяцігадовая бабуля, якая вырашыла выпрабаваць сябе. Ёй адмовілі. Але адмовіць чалавеку, пазбаўленаму элементарных радасцяў жыцця, проста не змаглі. Да таго ж натхняў вопыт замежных калег, дзе скачкі ў тандэме з інвалідамі-калясачнікамі ўжо не дзіва.

Аднымі з першых аб сваёй рабоце расказалі калегі з Каўнаскага аэраклуба. Знайшліся інструктары, якія выказалі гатоўнасць прыехаць у Мінск і зрабіць з Андрэем скачок. Вывучалі Юрый Стэфановіч і Кацярына Мазакова расійскі вопыт. Аказалася, у Маскве для многіх людзей, скаваных цяжкім немачам, сустрэча з небам ператварылася ў сапраўднае захапленне. З парашутам у тандэме з інструктарам там скакаў нават інвалід без ног.

У Мінскім аэраклубе да таго часу прайшлі праз тандэм усяго чалавек трыццаць. Даволі здаровых людзей. А ліцэнзію на такі скачок мае толькі адзін Юрый. Атрыманне міжнароднага сертыфіката абавязковае. Навучанне — у ЗША (ці ў Маскве ў спецыялістаў, якія прайшлі ўжо адпаведную падрыхтоўку ў Амерыцы).

Інструктар, за плячыма якога тысячы скачкоў з парашутам, палічыў важным для сябе авалодаць тандэмам. Два гады таму з'ездзіў у Маскву і выклаў некалькі соцень долараў з уласнай кішэні, каб прайсці мудроную навуку.

Скачок у тандэме — забава не танная. Яе кошт каля ста тысяч рублёў. Цана аднаго толькі парашута-тандэма складае каля сямі тысяч долараў. Ажыццяўляюцца скачкі з вышыні трох тысяч метраў, тады як звычайныя — з дзевяцісот. Значыць, даводзіцца дадаткова раскашэльвацца на паліва для самалёта.

Аднак кіраўніцтва сталічнага аэраклуба дало Андрэю Нікалаеву магчымасць здзейсніць сваю мару бясплатна і ўзяла ўсе расходы на сябе. І ён удзячным за гэта.

Што да самога скачка, то, як прызнаўся "віноўнік урачыстасці", ніякага страху ні да, ні пасля яго ён не адчуваў. Але адчуванне свабоднага падзення ў паветры незабыўнае. І прапануй хто-небудзь Андрэю зноў апынуцца ў небе пад купалам, ён, напэўна, не задумваючыся, пагодзіцца.

Святлана МАКАРАВА.

Ягор Фёдаравіч Конеў нарадзіўся ў 1970 годзе.

У 1994 годзе скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Працаваў у часопісах "Беларуская думка", "Беларусь", "Бярозка".

У 1995 годзе ў "Бібліятэцы часопіса "Маладосць" выдаў кнігу прозы "Вартавыя". Пасля заканчэння аспірантуры ў 1998 годзе працуе выкладчыкам кафедры замежнай журналістыкі і літаратуры факультэта журналістыкі БДУ.

На беразе Дзвіны

(Лірычная мініяцюра)

За колькі гадзін плавання на байдарках уздоўж стромкіх, зарослых хмызняком берагоў Туроўлі мы стаміліся ад частых рэзкіх паваротаў то ўлева, то ўправа, ад нечаканых водмеляў, у якіх глыбока захрасалі лодкі, ад паваленых дрэваў, якія перагароджвалі рэчышча ўпоперак, ад ледзь прыкметных на мелкаводдзі вострых карчоў, якія маглі рассекчы днішчы лодак уздоўж.

Мы актыўна веславалі на паваротах, каб не ткнуцца ў бераг, на водмелях выскоквалі з лодкі ды цягнулі яе, крыху прыўзняўшы за барты, каб не падрапаць днішча аб дробнае каменне, пераносілі "байды" па беразе, абмінаючы паваленыя дрэвы, а калі заўважалі карчы, дык крычалі немым голасам і схіляліся то на левы, то на правы борт, каб праслізнуць у сантыметры-другім ад вострага дрэва ды не наткнуцца на яго.

І на ўсе рачныя выбрыкі трэба было рэагаваць імгненна і зладжана, бо Туроўля імкліва цягнула байдаркі наперад: яе плынь то бурліла паміж градамі валуноў, то змаўкала паміж сплавінаў з травы і ламачча. Часам лодкі праляталі міма вялізных камлыг — зверху тырчала дробная пляскатая макаўка, а зблізку празрыстая вада раптоўна адкрывала сапраўдныя памеры таго пачарнелага, пакрытага водарасцямі валуна — метраў пяць у шырыню і вышыню. Відаць, прыцягнуўся той валун аднекуль з поўначы разам з ледніком мільён гадоў таму ды так і застаўся, у дно рачулкі ўрос. Праплываючы міма той камлыгі, мы радаваліся, як радуецца экіпаж карабля, якому пашчасціла ў акіяне абмінуць айсберг.

Пасля вузкай, шпаркай і пятлістай Туроўлі павольная Дзвіна падалася нашай турыстычнай суполцы амаль нерухомай. Мы так стаміліся ад напружанага плавання, што калі байдаркі выслізнулі на спакойны прастор Дзвіны, у якой раставалі воды Туроўлі, радасна зараўлі: "Ура-а! Жывем!"

Магутная глыбокая Дзвіна хутка несла нас да Полацка — канчатковага пункта падарожжа. Тут не трэба было пільнаваць водмель, карчы ці валуны — і мы настроіліся на адпачынак: адкінуліся на пластмасавыя спінкі сядзенняў, паклалі вёслы на барты і, разамлелыя, жмурыліся пад прамянямі ласкавага сонейка.

Неймаверная млявасць апанавала нас з таго моманту, як заплылі ў Дзвіну, і да той хвіліны, як прышвартаваліся да пясчанага берага, дзе вырашылі заначаваць. Такія ж разамлелыя мы ўтрох — я, Алесь і Антон — прыселі пасля вячэры на прыбярэжным узгорку з кубкамі гарачай гарбаты ў руках ды моўчкі пазіралі, як гусцее неба над ракой, як загараюцца першыя зоркі, як пільнуюць рыбу і камянём падаюць з вышыні ў ваду крыклівыя качкі. Алесь пазіраў на захад, куды ўцякала Дзвіна, Антон — на ўсход, адкуль беглі яе воды, а я глядзеў проста перад сабой на раку, якая пакалыхвала шэра-сінімі хвалямі. І думка пра тое, што зараз апошні вечар падарожжа, а заўтра ў гэты ж час будзем у Мінску, спрычынілася да нашай задушэўнай размовы.

— Калі гляджу, як уцякае рака, дык думаю, што гэтак жа імкліва сыходзіць і маё жыццё, — сказаў Алесь. — Ці не дарэмна мы наогул нешта робім у гэтым жыцці, калі яно ўсё роўна бясследна сплыве?

— А я калі гляджу на раку, думаю пра яе крыніцы, — прызнаўся Антон. — Тады прыходзяць у галаву думкі аб пачатках нашай існасці. І так хочацца адшукаць тыя крыніцы, спазнаць тыя пачаткі! І так жыццё падабаецца, столькі планаў у галаве распрацоўваецца, столькі ідэяў нараджаецца!

— А я люблю глядзець на раку, — падтрымаў я Антона. — Мяне не хвалюе, з якой крыніцы яна ўзялася і ў якое мора цячэ. Зразумела ж, што і жыццё нясе нас ад таямніцы да неспазнанага. Але так прыемна проста плыць, проста жыць!..

— А што гэта там? — перапыніў Алесь, паказаўшы на супрацьлеглы бераг.

Мы ўгледзелі легкавую машыну, якая ціха выкацілася з прыбярэжнага лесу да самай вады, ледзь колы не замачыла. З легкавушкі выйшлі чатыры чалавекі, адкрылі багажнік ды капоты, выцягнулі дрот ды прыладзілі да матора адным канцом, а другім апусцілі ў ваду.

— Глушаць рыбу электратокам, — уцяміў Алесь. — Вось, бачыш, Фёдаравіч! Кажаш, прыемна плыць па рацэ, прыемна жыць... А вунь як нашы людзі псуюць раку, паскудзяць наша жыццё...

І хоць яго наракання адрасаваліся чамусьці толькі мне, мы ўтрох адчувалі сябе вінаватымі за тое, што на нашых вачах невядомыя мярзотнікі "гвалтуюць" раку. І колькі яшчэ такіх невядомых па ўсёй Беларусі штодзень губяць рачулкі ды азёры!

Проста назіраць мы не маглі, сталі разважаць, што рабіць.

— Дабро павінна быць з кулакамі, — заявіў Алесь. — Падымаем нашу "банду", плывём на той бераг, вёслы ў рукі — ды пажуем іх машыны! А то прыехалі, гаспадарамі сябе тут адчуваюць!..

— Яны з'едуць, пакуль даплывем да іх, і гэта — у лепшым выпадку, — запярэчыў Антон, — а ў горшым — дастануць з багажнікаў драбавікі ды расстраляюць нас у сіта. Не турысты-воднікі павінны ахоўваць прыроду, а — закон, улада. Наша міліцыя павінна браць за жабры такіх вось рыбакоў ды — у кутузку...

— Наша міліцыя смелая, каб дэманстрацыі разганяць ды спаганяць штрафы за ўдзел у несанкцыянаваных шэсцях, — з'едліва паморшчыўся Алесь, прыхільнік радыкальных зменаў у грамадстве.

Ён пастаянна ўдзельнічаў у масавых акцыях апазіцыі, і часта гэта заканчвалася затрыманнем, хаджэннем у суд і штрафамі.

— Можа раз-пораз нагадваць пра нядбайнае стаўленне да прыроды, — умяшаўся я ў спрэчку. — У нас прыняты добрыя законы аб ахове прыроды, прадугледжана суровая адказнасць за такія вось учынкі. Не хапае толькі сіл пракантраляваць іх выкананне. Буду пісаць пра гэта ў газетах ды часопісах...

— Канечне, прачытаюць твае опусы — і ўсё зменіцца, людзі стануць шанаваць прыроду, — засмяяўся Алесь.

— Вядома, усё не зменіцца, — паціснуў я плячыма. — Але трэба рабіць кожнаму тое, што ў яго найлепш атрымліваецца. Трэба нястомна нагадваць уладзе. Сам ведаеш — кропля камень точыць.

Калі начная цемра схавала ад нас воды Дзвіны, мы вярнуліся да намётаў і палеглі спаць.

Я па-ранейшаму думаў пра тых, хто застаўся там, на супрацьлеглым беразе, пускаў ток пад ваду і выцягваў аглушаную рыбу сачкамі. Засынаючы, міжволі думаў: можа, тыя людзі пазбыліся сумлення і паскудзяць раку з-за таго, што грамадства дрэмле, як наша суполка зараз? Чаму ж тады зараз, калі выдатна гэта ўсведамляем, працягваем драмаць, дазваляем забруджваць рэкі, азёры, лясы? Як жа хочацца, каб мы прачнуліся! І можа, некалі прачнемся?..

Ягор КОНЕЎ.

Ігар ПРАКАПОВІЧ,
настаўнік геаграфіі сярэдняй школы № 1 Паставаў,
член Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Беларусь

* * *

Трызненне.
Палац.
Вялікі пакой.
Старажытнасць.
За вокнамі — стромкі абрыў.
Там стужка ракі
Ліецца паціху ў вечнасць.
Мы з Вамі адны
На ўвесь свет
Да сканчэння часоў...

* * *

Ты мой узвышаны Анёл
у гэтым свеце пачарнелым.
Ты мой узвышаны Анёл.
Я прагу вечную святла
табой штодзённа наталяю.
Табой штодзённа адраджаю
я вобраз вечнага святла.
Мы ў думках злучаны навек,
нам у растанні — не растацца;
Нам у растанні — сустракацца,
мы ў думках злучаны навек.
Ты мой узвышаны Анёл...

* * *

Ваш кожны званок тэлефонны
Прыносіць маленькае свята
У мой свет, дзе нікога
Даўно ўжо так не чакаюць,
Як Вас.
У свеце маім з кожным годам
Становіцца болей самоты,
Бо птушкі злятаюць у восень,
І холаду больш, чым цяпла.
Таму ўсё вастрэй адчуваю
Званочкі звычайнай прыроды,
Таму і трымаю закрытым
Свой ціхі і восеньскі свет.
І толькі званок тэлефонны,
Як сонца ласкавага промні,
Прыносіць маленькае свята
У свет,
што кахае Вас.

* * *

Хацеў бы я застацца з Вамі
У пакоі чыстым і святочным,
Дзе ўсё круг светла з абразамі,
І свечкі полымя ўночы...
І проста так глядзець у вочы,
Шукаць там зоркі і пяшчоту.
...Мы будзем разам
гэтай ноччу,
як мёд і соты.

* * *

За табою — неба блакітнае,
Палацунку сонца на твары.
Прыцягненне тваё магнітнае
Нада мною зноўку ўладарыць.
Кубак шчасця
казанием поўніцца,
А на вуснах, бы ў спёку, смага.
Я табою — як некр-вольніца,
Я табой — як туман-бадзяга.
Пульна, чарамі заворожаны,
Забываю на час і справы.
У краіну тваю запрошаны
З ледзяной і пустой дарожкай.
Дзе зніклі тут самотныя,
Дзе будзённасці шэрай хмара.
Ты — сустрэча мая святочная,
Ты — светлая мая мара.

* * *

Мне б застацца навек
у вечнасці
З перапоўненым
кубкам шчасця,
Хай сабе і ў сцілай беднасці,
Хай з сэрцам чырвонай масці.

* * *

Хай рака нясе
яшчэ многа крыг
І блішчаць свінцом
ноччу лужы,
Як ля вогнішча,
ля вачэй тваіх
Я пагрэюся
пасля сцюжы.
Я стаміўся так
без твайго цяпла
І замерз зусім
без святла.
На календары
ўсё зіма была
І сцюдзёнымі
былі вады.
Адагрэюся
ля агню вачэй,
Да кахання зноўку
вярнуся.
Хай міне вось так
мільён начэй —
Я нічога ўжо
не баюся.
(Акрамя растання...)

* * *

Зорнае неба і ты,
Лета шалёнага шал.
Нейкі шчымлівы матыў...
Нейкі начнога запал.
Усхвалена гэта ўсё
Перад апошняй сусвет.
Дзякуй жа, Бог і жыццё,
Што ты была
са мной...

* * *

Мне сніцца долькі тваёй рукі,
такіх пяшчотных.
Ты адпускала мае грахі
ў час незваротны.
Ты запаліла мяне іскрой
туды, дзе сонца.
Ісці з табою...
З табой і жыць...
Ісці бясконца...

Уладзімір НОВІК

Ліра пад капытом Пегаса

Спроба стылізацыі ў манеры

Арбітр-літсахаты

Калі літпазадзе
Сядзіць на пасадзе...
...Не багатая
На літцецярукоў
Бы Гомельшчына.
Рыгор Барадулін.

Літцецярук і літварона
Турнір наладзілі ў літпушчы.
Адзін дзярэцца ўтрапёна,
Грамчэй другая —
ў вочы плюшчыць.

А спрэчку іхнюю уладзіў,
Учуўшы вэрхал, літсахаты.
Ён памяркоўна ім параіў
Не трэсці сыр-бору шаты.

— Хаця імпэтныя вы
і ў страсці,
Бразгаючы талент
у густу.
Таму са сцяны, раю, злазьце:
Па двойцы стаўлю
я вам тлустай!

Што цецярук, а што варона —
Ні голасу, і ні паставы.
Вам нельга быць
ля мікрафона.
Не за сваю узяліся справу!

Калі ж спрабуеце вы бясціць
Мяне і выдумляць
мянушкі —
Я напішу ў "Лясныя весці"
Што вы —
бяздарныя літптушкі.

Швейцарскі цар

Швейцар цікуе —
вокам не мірнае,
Ён знае сам, што ісціна ў віне.
Але на службе
ён з яго натура
Бараніць за сэрвіс
і культуру.

"Панас! Давай да нас,
швейцарскі цар!"
Уладзімір Някляеў

Хоць зорак хлопец
з неба не хапаў,
Усё ж да ведамых святыняў
ён дапяў:
— Як чалавек да чорцікаў
дап'ецца,
То з языка ягонага сарвецца
Абавязкова глупства.
Гэта ж эйфорыя:
У голаў ўбіў яго, узяў у розум.
На службе ён за сэрвіс
і культуру,
А калі вып'е —
дома чыніць буру:
— Не проста
я ў "Ясені" швейцар,
А я, Панас, —
швейцарскі цар!
Сярод мне роўных,
значыцца, я першы,
Паэт пра гэта напісаў
нат вершы.

Выставы

Дзеці малююць свет

У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі праходзіць выстава "Свет вачыма дзяцей Беларусі XX стагоддзя"

Знакавасць выставы выразна прасочваецца ўжо ў самой яе назве: паспрабуйце адкінуць хоць адно слова, і здаецца няпоўнай яе змястоўнасць, і недаказанай — задума арганізатараў. Унікальнасць выставы — у тым, натуральна, што гэткая экспазіцыя прадстаўляецца ўпершыню: упершыню ў Беларусі, упершыню ў XX стагоддзі, упершыню ў аспекце працяглай у часе дзіцячай творчасці. Каштоўнасць, мабыць, у тым і другім адначасова: знакавасці і унікальнасці...

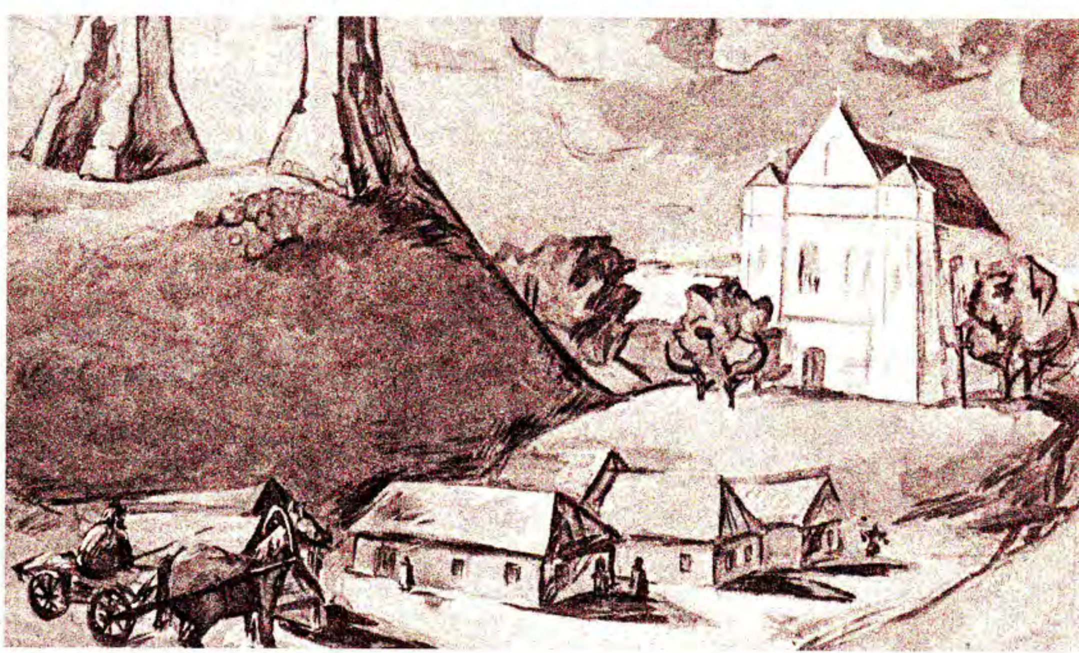
Ад нараджэння ідэі — сабраць і прадставіць малюнкі дзяцей, створаныя на працягу ўсяго стагоддзя, — да адкрыцця выставы 4 чэрвеня мінуў амаль год. Ідэйны штуршок супрацоўнікам Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі далі нашыя знакамітыя мастакі Мікола Купава, Аляксей Марачкін і Яўген Кулік. У практычнае ажыццяўленне галоўнай мэты — адкрыць перад нашымі сучаснікамі бачанне краіны і свету беларускімі дзецьмі — ахвотна ўключыліся як самі творцы, якія прадаставілі свае асабістыя архівы, так і многія культурныя інстытуты і арганізацыі, у прыватнасці Аб'яднанне дзяржаўных літаратурных музеяў, Брэсцкі абласны краязнаўчы музей, Музей беларускага Палесся, Навагрудскі краязнаўчы музей, Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва і, вядома ж, гаспадар выставы — НМГКБ. У выніку сабрана й прадстаўлена 440 дзіцячых малюнкаў 110 юных мастакоў, недзе трэць экспанатаў датуецца першай паловай XX стагоддзя.

Малюнкі братоў Максіма Багдановіча, паэта Сяргея Новіка-Пеюна (з альбомаў 1916-1918 гадоў), вучняў Навагрудскай гімназіі (выхаванцаў нашага выдатнага мастака Язэпа Драздовіча), выбітнага мастака-самавука Міколы Якімовіча, вучняў мастацкай студыі пры мінскім Палацы піянераў (выхаванцаў легендарнага Сяргея Пятровіча Каткова), дзіцячыя і юначыя малюнкі сучасных аўтараў Аляксея Марачкіна, Яўгена Куліка, Алеся Кваткоўскага, Уладзіслава Басалыгі і Міколы Купавы, нарэшце, работы ўдзельнікаў самых розных студый 80-90-х — гэта далёка не поўны пералік прадстаўленых экспанатаў.

Зрэшты, справа не так у колькасці і нават не ў імёнах. Выстава з'явілася спробаю адмысловай ідэнтыфікацыі нашай краіны, папершае, з мастацкага пункту погляду, а па-другое, што найбольш важна — з дзіцячага. І гэта, напэўна, ёсць самае нескажонае, самае праўдзівае адлюстраванне як гісторыі, так і самога менталітэту нашага народа, што не заўсёды ўдаецца дасягнуць палітыкам, гісторыкам і нават прафесійным, умудроным вопытам мастакам. Дзеці не ўмеюць хлусіць, у любы час яны стараліся адшукаць у свеце штосьці ратавальнае і чыстае — такія думкі гучалі падчас адкрыцця выставы з вуснаў шмат каго з выступоўцаў. З гэтым цяжка не пагадзіцца.

А яшчэ, вяртаючыся да таго, з чаго пачынаў я, да знакавасці, унікальнасці, спрабую памяняць штосьці ў назве і ўявіць, скажам, вось такую выставу — "Свет вачыма дзяцей Беларусі XXI стагоддзя". Або такую — "Беларусь вачыма дзяцей свету XX стагоддзя"... Горшыя яны былі б ці лепшыя? Ва ўсякім разе гэта аказаліся б зусім іншыя выставы. І, далібог, ведаючы і помнячы тое, што перажыла наша краіна ў XX стагоддзі, на гэтыя прыдуманыя выставы ісці мне зусім не хацелася б. А хацелася б яшчэ раз вярнуцца ў Нацыянальны музей гісторыі і культуры ды паглядзець на тое, што ёсць. І ўжо-такі застанецца.

Мікола ЧЭМЕР.

За мяжой

Маленькія сакрэты паспяховасці

Брытанскія вучоныя настойліва рэкамендуюць прэтэндэнтам на добры атэстат перастаць карпець над падручнікамі ад усходу да захаду сонца. Старраннасць вельмі пахвальная, але абсалютна бескарысная. Каб стаць выдатнікам, трэба не столькі "зубрыць" прадмет, колькі ведаць, калі яго вучыць.

"Эліксір" паспяховасці адкрыў у выніку працяглых даследаванняў прафесар псіхалогіі Лонданскага універсітэта Эдрыан Фарнхэм. Група вучоных пад яго кіраўніцтвам вызначыла вельмі простую заканамернасць. Дакладныя навукі лёгка даюцца з раніцы, а гуманітарныя прадметы — у другой палове дня.

Абхітрыць прыроду немагчыма. Аналіз паспяховасці маладых брытанцаў адназначна прадэманстраваў, што галоўную ролю ў здольнасці чалавека засвойваць інфармацыю рознай катэгорыі адыгрываюць унутраныя біярытмы. Ваш мозг лепш спраўляецца з гісторыяй і геаграфіяй, у якіх неабходна запамінаць вялікія патокі тэкставай інфармацыі, толькі з сярэдзіны дня. Калі вам трэба стаць карыфеем у матэматыцы ці фізіцы, то садзіцца за падручнікі лепш пасля снедання.

Зразумела ж, гэтае правіла далёка не ўвесь сакрэт поспеху. Персанальныя якасці чалавека таксама важныя. Напрыклад, калі вы — класічная "сава" (працаздольнасць паяўляецца ў другой палове дня і ноччу), то з раніцы ўсё роўна будзеце торкаць носам і нічога не разумець. А ў "ранніх птушак", якія нават на выхадных прачынаюцца з усходам сонца, усё наадварот. Замкнутыя, маўклівыя натуры выдатна грызуць камень навукі вечарам, але звычайна тупыя раніцай. Усе гэтыя аспекты трэба ўлічваць. Але залогам паспяховасці, як і тысячагоддзі таму, застаецца прыродная схільнасць чалавека да таго ці іншага прадмета.

Ігар КАНДРАЛЬ.

Цікава ведаць

Тайны каменных крыжоў

Амаль ва ўсіх раёнах Беларусі, асабліва паўночных і цэнтральных, можна сустрэць крыжы, высечаныя з валуноў. На многіх з іх ёсць літары і надпісы, розныя знакі і нават малюнкі. Крыжы як сімвалы бессмяротнасці ставіліся пры шляхах, на ўскраінах вёсак, каля храмаў, на могілках. Некаторым каменным крыжам яшчэ і сёння носяць ахвяры — манеты, кветкі, ручнікі, хлеб, мяса, рыбу і інш. Да крыжоў ідуць хрэсныя ходы. Пра такія помнікі ў народзе расказваюць паданні.

ПАДОБНЫЯ крыжы вядомы амаль ва ўсёй Еўропе, найбольш на Пскоўшчыне, у Чэхіі, Польшчы. Але самая вялікая колькасць крыжоў менавіта на Беларусі.

Пачынаючы з сярэдзіны XIX ст. такія помнікі апісвалі вядомыя даследчыкі — Я.Тышкевіч, К.Гаворскі, М.Кусцінскі, Ф.Пакроўскі, А.Спіцын, Н.Кайгародаў. Вялікая праца па вывучэнні крыжоў была разгорнута ў 20-я гады. Інфармацыя пра каменныя крыжы друкавалася ў рэспубліканскім краязнаўчым часопісе "Наш край", а таксама ў газетах. Найбольш грунтоўна ў гэтым накірунку працавалі М.Мялешка, А.Васілеўскі, А.Крукоўскі.

Рэпрэсіі 30-х гадоў спынілі краязнаўчую працу. У гэтыя гады ваяўнічыя атэісты пачалі разбіваць і тапіць у вадаёмах каменныя крыжы. Пазней, у 50-80-я гады пры пашырэнні дарог многія крыжы былі засыпаны. З канца 50-х гадоў цікавасць да каменных крыжоў з боку навукоўцаў і краязнаўцаў пачала аднаўляцца.

Да самых старажытных крыжоў на тэрыторыі Беларусі адносяцца тураўскія крыжы, пад якімі маюцца на ўвазе каменныя крыжы ў самім Тураве і яго наваколлі (Пагост, Хлупін, Перароў, Верасніца, Аздамічы і інш.). Згодна з паданнямі, гэтыя крыжы прыплылі з Кіева ўверх па Прыпяці і затым апынуліся сярод палёў. Яшчэ і сёння ў народзе лічаць, што гэтыя крыжы ахоўваюць ад хвароб. Адзін з крыжоў захоўваецца ў тураўскім храме, другі — у жыткавіцкай царкве, што на могілках. Па паве'рях, жыткавіцкі крыж штогод павялічваецца ў памерах. У вёсцы Вільча Жыткавіцкага раёна каменны крыж стаіць на курганным могільніку. У паданні гаворыцца, што крыж пастаўлены на магіле шведскага князя, забітага падчас вайны, а побач, у невялікіх курганах, пахаваны шведскія воіны.

Вельмі старажытнымі могуць быць крыжы каля вадаёмаў. Некаторыя з іх пастаўлены яшчэ ў часы хрысціянізацыі. Ёсць звесткі, што ў пачатку XIX ст. крыж стаяў на беразе возера ў лесе паблізу вёскі Калюга Капыльскага раёна. Паводле падання, на месцы крыжа калісьці існаваў горад, які потым затануў разам з царквой. Свяшчэнным лічыўся крыж на правым беразе ракі Пціч каля вёскі Парэчча Пухавіцкага раёна. Над крыжам была пабудавана капліца. На востраве Дрысвяцкага возера ў Браслаўскім раёне тры крыжы былі пастаўлены ў час пабудовы храма ў імя трох свяціцеляў — Васілія Вялікага, Грыгорыя Багаслова і Іаана Залатавуста. Вельмі старадаўні крыж стаіць каля гарадзішча Царкоўка (або Рагнедзін курган, ці гара Рагвалода і Рагнеды) на востраве возера Дрыса.

У перыяд хрысціянізацыі паявіліся крыжы, якія нагадваюць чалавечыя фігуры (вёскі Грабаўцы Жабінкаўскага, Даўгінава Вілейскага, Галошава Талачынскага раёнаў). Найбольшую цікавасць уяўляе даўгінаўскі крыж. Цяпер ён перавезены ў Мінск, у музей валуноў. Верхняя частка крыжа падобна на галаву, а сярэдняя — на расстаўленыя рукі. У сяродкрыжжы — два невялікія выступы — "грудзі". На месцы жывата выпуклая фігура — дзіця. Крыж нагадвае фігуры язычніцкіх багінь Лады (багіні шлюбу), Мокашы (багіні ўрадлівасці) або Мары (заступніцы жанчын). Паводле аднаго з паданняў, крыж паставіў кароль Стэфан Баторы, а па другім — крыж паказваў Кацярынінскі шлях.

Каменны крыж каля вёскі Галошава ў Талачынскім раёне завуць Баба, Крыж-баба, або Кацярынінскі крыж. Яшчэ ў нядаўнія часы вернікі неслі да крыжа кавалкі тканіны, манеты і маліліся каля яго. У паданні пра гэты крыж гаворыцца, што калі Хрыстос хадзіў па зямлі, то зайшоў у тую вёску, на месцы якой сёння возера Глухое. Жыхары не пусцілі Госпада пераначаваць, і толькі адна бедная жанчына дала яму прытулак. Раніцай Хрыстос сказаў жанчыне ісці за ім і не аглядвацца, што б яна ні пачула. Калі яны пайшлі, то ззаду пачуўся моцны гул. Жанчына не вытрымала, азірнулася і ўбачыла на месцы вёскі возера. За тое, што жанчына не паслухалася і азірнулася, Хрыстосператварыў яе ў каменны крыж.

Шмат каменных крыжоў пастаўлена на курганах і на могільніках больш позняга часу (вёскі Харчычы і Дулебы Бярэзінскага, Гарані Аршанскага, Дакучына Крупскага, Слідцы Чашніцкага раёнаў і інш.). У XIX ст. каля вёскі Лукомль Чашніцкага раёна на старадаўніх могілках сяляне знайшлі каменны крыж. Яго выкапалі і паклалі на падводу, але нібыта коні не маглі крануцца з месца. Запрасілі святара, які адслужыў набажэнства і акрапіў крыж святой вадой. Тады быццам бы ў адно імгненне коні давезлі крыж да царквы. Пры пабудове новай царквы яго ўмуравалі ў падлогу.

Старадаўнія надмагільныя крыжы выяўлены каля Дзісны Міёрскага раёна, у вёсцы Дрэколле паблізу Віцебска, каля вёсак Слабада Докшыцкага, Дубраўка Гарадоцкага, Кукарава Чэрвеньскага, Стары Лепель і Юркоўшчына Лепельскага, Глушкавічы Лельчыцкага, каля былой вёскі Рыбакоўшчына Сенненскага раёнаў).

Цікавы каменны крыж знаходзіўся ў лесе на могільніку каля вёскі Вітунічы Докшыцкага раёна ва ўрочышчы Каралёў Стан. Цяпер ён перавезены ў Мінск у Музей валуноў. На крыжы ў сяродкрыжжы выбіта схематычная выява рыцара з мячом у правай руцэ, са шчытом у левай; з двух бакоў — маленькія крыжыкі. Над галавой рыцара — карона, каля ног — літары RSB, а пад імі — два кругі (адзін у адным). Паводле краязнаўчай літаратуры, выява адлюстроўвае караля-воіна, а літары абазначаюць Rex Stehanus Batoreus, кругі — міску. Паданне сведчыць, што на гэтым крыжы абедаў кароль Стэфан Баторы.

XVI стагоддзем (паводле надпісаў) датуюцца крыжы каля былога маёнтка Сокарава ў Бешанковіцкім раёне, каля вёсак Вендараж Магілёўскага і Купяцічы Пінскага раёнаў.

Паводле народных згадак, многія каменныя крыжы звязаны з месцамі забойстваў. Пра тры крыжы непадалёк ад возера Сялява ў Крупскім раёне расказваюць, што яны пастаўлены над магіламі забітых генералаў. Макараўскі і Маісееўскі крыжы пастаўлены над магіламі рускіх генералаў, а крыж Скарпіён — над магілай французскага генерала. Каля вёскі Азярпок на Аршаншчыне крыж пастаўлены на магіле нейкага генерала, забітага падчас шведскай вайны. Крыж каля вёскі Пляцы Сенненскага раёна пры дарозе з Оршы ў Сянно ўстаноўлены на месцы гібелі княгіні Сангушкі. Быццам бы княгіня бясследна правалілася на мосце. Князь Сангушка пракляў гэтае месца, закрыў дарогу, і праз нейкі час тут з'явіўся крыж.

XVII-XVIII стагоддзямі можна датаваць каменны крыж на могілках каля вёскі Стража Кіраўскага раёна. На крыжы з вонкавага боку — барэльефная выява чалавека ў даўгаполым жупане з гузікамі і поясам. На галаве — шапка, на нагах — боты. Менавіта так апраналася беларуская шляхта ў той час. Трэба думаць, што гэта партрэт нябожчыка.

Шмат крыжоў у часы позняга сярэднявечча ставілі пры дарогах, асабліва на ростанях. Такія крыжы захаваліся каля вёсак Пліса Глыбоцкага, Зачысце Барысаўскага раёнаў і ў шэрага іншых мясцін.

Многія крыжы яшчэ і сёння з'яўляюцца вясковымі святынямі, як, напрыклад, у капліцы вёскі Аздамавічы Столінскага раёна або каля вёскі Дзяржынск Лельчыцкага раёна. Такія крыжы ўпрыгожваюць ручнікамі, фартушкамі, хусткамі. Да іх збіраюцца па пэўных рэлігійных святах і прыносяць ахвяраванні.

Несумненна, у артыкуле згадана толькі нязначная колькасць каменных крыжоў. Большасць з іх яшчэ не трапіла ў поле зроку навукоўцаў. У гэтым накірунку яшчэ шмат працы для краязнаўцаў.

Паведамляйце пра свае адкрыцці ў Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук на адрас: 220072, Мінск, вул. Ф.Скарыны, 1, Інстытут гісторыі НАН Беларусі.

* * *

У 2000 годзе ў Вільні выйшла кніга вядомага мастака, мастацтвазнаўцы, этнографа, які заўчасна пайшоў з жыцця, Міхася Раманюка "Беларускія народныя крыжы", дзе таксама адзін з раздзелаў прысвечаны каменным крыжам. У гэтай манаграфіі-фотаальбоме сабрана больш за трыста фотаздымкаў, якія пераважна былі зроблены аўтарам на працягу чвэрці стагоддзя пачынаючы з 70-х гадоў.

Людміла ДУЧЫЦ.

Аддзел адукацыі Валожынскага райвыканкама, райкам прафсаюза работнікаў адукацыі і навукі выказваюць шчырае спачуванне начальніку ўпраўлення адукацыі Мінскага аблвыканкама Георгію Іванавічу Нікановічу з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці МАЦІ.

Аддзел адукацыі Салігорскага гарвыканкама, кіраўнікі ўстаноў адукацыі, гаркам прафсаюза выказваюць глыбокае спачуванне Георгію Іванавічу Нікановічу, начальніку ўпраўлення адукацыі Мінскага аблвыканкама, з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці МАЦІ.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС: 220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдактара — 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыя — 36-53-22; рэкламы — 36-40-63; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Ала ШАЎЦОВА.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №3293
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 13.6.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.